

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra veřejného práva

**MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA ZÁKAZU
POUŽITÍ SÍLY VE VZTAZÍCH MEZI STÁTY**

Bakalářská práce

**International legal regulation of the prohibition of the use of force in
relations between states**

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

prof. Mag. phil. Dr. iur. Harald Christian Scheu, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Filip Wolf

**PRAHA
2024**

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze dne 7.3.2024

.....

Filip Wolf

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucímu bakalářské práce Mag. phil. Dr. iur. Haraldu Christianu Scheu, Ph.D. za jeho ochotu, cenné připomínky a rady při psaní této práce a za jeho zásadní vliv na její konečnou podobu. Také bych rád poděkoval JUDr. Pavlu Liškovi za jeho vliv na směřování práce v jejím úplném počátku.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá mezinárodněprávní úpravou zákazu použití síly mezi státy a jejím historickým vývojem. Práce postupuje od konceptu spravedlivé války přes zásadní milníky v oblasti mezinárodního práva vztahujícího se k ozbrojeným konfliktům až k současné právní úpravě a jejímu kogentnímu zákazu použití síly ve vztazích mezi státy. Bakalářská práce podrobně rozebírá a upřesňuje pojem použití síly. V dalších částech je text práce zaměřen na výjimky ze zákazu použití síly, kterými jsou obrana a opatření s použitím síly Rady bezpečnosti OSN. Poslední část práce je zaměřena na koncept humanitární intervence a doktríny odpovědnost chránit. Bakalářská práce demonstruje vybranou problematiku na historických událostech a souvisejících dokumentech.

KLÍČOVÁ SLOVA

Mezinárodní právo * válka * ozbrojený konflikt * použití síly * agrese * OSN

ANNOTATION

This bachelor's thesis deals with the prohibition of use of force in relations between states according to international law and its historical development. The work progresses from the concept of a just war through major milestones in the field of international law related to armed conflicts to the current legal regulation and its mandatory prohibition of the use of force in relations between states. The bachelor's thesis analyzes and clarifies the concept of the use of force in detail. In following parts, the text of the work is focused on exceptions to the prohibition of the use of force, which are defense and measures with the use of force of the UN Security Council. The last part of the work is focused on the concept of humanitarian intervention and the doctrine of the responsibility to protect. The bachelor's thesis demonstrates a selected issues on historical events and related documents.

KEY WORDS

International law * war * armed conflict * use of force * aggression * UN

Obsah

ÚVOD.....	7
1. VÝVOJ ZÁKAZU POUŽITÍ SÍLY DO VZNIKU OSN	9
1.1 SPRAVEDLIVÁ VÁLKA.....	9
1.2 VESTFÁLSKÝ MÍR.....	10
1.3 VÍDEŇSKÝ KONGRES	10
1.4 HAAGSKÁ MÍROVÁ JEDNÁNÍ	11
1.4.1 <i>Pokojné řešení mezinárodních sporů</i>	12
1.4.2 <i>Úmluva omezující použití síly při dobývání smluvních dluhů</i>	12
1.4.3 <i>Úmluva o počátku nepřátelství</i>	13
1.5 SPOLEČNOST NÁRODŮ	13
1.6 BRIAND-KELLOGŮV PAKT.....	14
1.6.1 <i>Stimsonova doktrína a rozpad Společnosti národů</i>	15
2. OSN A SOUČASNÁ ÚPRAVA POUŽITÍ SÍLY.....	17
2.1 ORGÁNY OSN	17
2.2 ČLÁNEK 2 Odstavec 4 CHARTY OSN.....	18
2.2.1 <i>Zákaz použití síly jako ius cogens</i>	18
2.2.2 <i>Mezinárodní styky</i>	20
2.2.3 <i>Otázka pojmu použití síly</i>	21
2.2.4 <i>Síla ozbrojená, ekonomická a politická</i>	21
2.2.5 <i>Síla přímá a nepřímá</i>	22
2.2.6 <i>Hrozba silou</i>	24
2.2.7 <i>Cíle neslučitelné s Chartou OSN</i>	24
2.3 OTÁZKA POUŽITÍ JADERNÝCH ZBRANÍ	25
3. OBRANA JAKO VÝJIMKA ZE ZÁKAZU POUŽITÍ SÍLY	29
3.1 OBRANA JAKO PŘIROZENÉ PRÁVO A OBYČEJ	29
3.2 ČLÁNEK 51 CHARTY OSN	30
3.2.1 <i>Použití síly vs. Ozbrojený útok</i>	31
3.2.1 <i>Podmínky obrany</i>	33
3.2.2 <i>Individuální a kolektivní obrana</i>	34
3.3 OTÁZKA PREVENTIVNÍ A PREEPTIVNÍ OBRANY	35
3.2.3 <i>Invaze USA do Iráku</i>	36
3.4 ÚSTAVA ČR V KONTEXTU ZÁKAZU POUŽITÍ SÍLY A OBRANY	38
4. SYSTÉM KOLEKTIVNÍ BEZPEČNOSTI	40

4.1	OPRÁVNĚNÍ RADY BEZPEČNOSTI	41
4.2	OPATŘENÍ BEZ POUŽITÍ OZBROJENÉ SÍLY	42
4.2.1	<i>Využití sankcí bez použití ozbrojené síly</i>	43
4.3	OPATŘENÍ S POUŽITÍM OZBROJENÉ SÍLY	44
4.3.1	<i>Peacekeeping</i>	45
4.3.2	<i>Otázka Korejské války</i>	46
4.4	HUMANITÁRNÍ INTERVENCE A ODPOVĚDNOSTI CHRÁNIT	48
4.4.1	<i>Odpovědnost chránit a její užití v Libyi</i>	51
ZÁVĚR		54
ZDROJE		56
MONOGRAFIE A DALŠÍ POUŽITÁ LITERATURA		56
REZOLUCE VALNÉHO SHROMÁŽDĚNÍ OSN		57
REZOLUCE RADY BEZPEČNOSTI OSN.....		58
OSTATNÍ INTERNETOVÉ ZDROJE		60

Úvod

Mezinárodněprávní úpravu zákazu použití síly ve vztazích mezi státy, kterému se tato práce věnuje, jsem si vybral hned z několika důvodů. Zaprvé mi mezinárodní právo imponuje hodnotami, které představuje a chrání, včetně jeho poslání a ambiciózního cíle udržet mezinárodní mír a bezpečnost. Druhým důvodem je trend zhoršujícího se bezpečnostního prostředí jak v celosvětovém, tak i regionálním měřítku. Mezinárodní společenství a s ním související mezinárodní právo, které rámuje jeho činnost, tak musí v současnosti věnovat pozornost množství ozbrojených konfliktů. V neposlední řadě byla pro mě motivací pro zvolení zmíněného tématu má služba u Vojenské policie, která i přes svou poměrně krátkou existenci v novodobé historii České republiky, plnila úkoly spojené s udržením míru a dodnes se účastní zahraničních operací s tímto cílem.

Primárním pramenem zdrojů informací, z kterých je v rámci bakalářské práce čerpáno, jsou především učebnice mezinárodního práva a další monografie a odborné texty. V případech, kdy práce pojednává o konkrétních mezinárodněprávních normách, smlouvách či rezolucích, je použito, pokud to bylo možné, jejich původního znění. V práci bylo užito primárně výzkumných metod obsahové analýzy a rešerše odborné literatury. Práce je tematicky rozdělena do čtyř kapitol, jejichž obsah je nastíněn v následujících odstavcích.

V první kapitole si tato práce klade za cíl představit historický vývoj přístupu mezinárodního společenství k použití síly, jelikož jde o klíčovou proměnnou důležitou k pochopení důvodů k vytvoření současné právní úpravy i její formy a obsahu. Kapitola v krátkosti pojednává o spravedlivé válce a volnosti v použití síly mezi státy a dále o nejdůležitějších milnících mezinárodněprávní úpravy před vznikem Charty OSN, popisuje jejich obsah a tím ukazuje postupnou genezi zákazu použití síly.

Druhá část práce v krátkosti pojednává o Organizaci spojených národů a jejích orgánech, které souvisí s předmětem této práce. Nosným pilířem druhé části

je současná úprava zákazu použití síly, tedy kogentní zákaz daný Chartou OSN. Kapitola objasňuje pojem použití síly v souvislostech a porovnává jej s dalšími důležitými termíny z této oblasti. Ve světle války na Ukrajině je zde také věnována jedna podkapitola problematice jaderných zbraní. Tato podkapitola byla do práce zařazena zejména z důvodu objasnění legality použití těchto zbraní v obraně a přístupu mezinárodního společenství k této problematice.

Třetí kapitola práce se zabývá obranou jako nespornou výjimkou ze zákazu použití síly. Text této kapitoly v první řadě nastíní obyčejový základ tohoto práva a následně rozebere současnou úpravu v režimu Charty OSN. V souvislosti s čl. 51 Charty OSN, ve kterém je toto právo zakotveno, se práce věnuje především pojmu ozbrojený útok a jeho srovnání s pojmem použití síly. Tato kapitola také věnuje několik stran konceptu preemptivní a preventivní obrany a použití tohoto konceptu ve spojení s invazí USA do Iráku. Posledním tématem této kapitoly je krátké srovnání vnitrostátní úpravy vyhlášení válečného stavu v kontextu mezinárodního práva především z hlediska problematiky užitých termínů.

Poslední čtvrtá kapitola se zabývá systémem kolektivní bezpečnosti, tedy opatřeními Rady bezpečnosti OSN dle Kapitoly VII Charty OSN. Kapitola v krátkosti rozebírá opatření bez použití síly, důraz je však kladen na opatření s použitím síly a s nimi související témata. Součástí kapitoly je i pojednání o tzv. peacekeepingu jako specifickém případě použití ozbrojených sil. Dále je zde představena problematika humanitární intervence a doktríny povinnosti chránit. Oba tyto instituty jsou představeny a rozebrány na příkladech.

1. Vývoj zákazu použití síly do vzniku OSN

1.1 Spravedlivá válka

Ve starověku a středověku byla válka naprosto legitimním a běžným nástrojem, kterého tehdejší státy užívaly z nejrůznějších mocenských, územních či náboženských důvodů. Ačkoliv se i v této době sporadicky projevovaly snahy určitým způsobem kodifikovat pravidla války, například vyhlášení války v rámci římského fetiálního práva či různá omezení vedení války později zaváděna katolickou církví, k žádné výraznější úpravě nedošlo. Již od starověku se nicméně vyvíjela teorie spravedlivé války (*bellum iustum*), která ale neměla právní, nýbrž morální, filosofický a náboženský rozměr. Jen na okraj lze zmínit některé reprezentanty této teorie, jsou mezi nimi Aristoteles, Erasmus Rotterdamský, nebo Hugo Grotius. Zmínku o ní můžeme nalézt i v prostředí východních filosofii, konkrétněji v hinduistické Mahábháratě. Předmětem této kapitoly nicméně není zkoumat historický vývoj této teorie, ale pouze prezentovat její myšlenky, z nichž některé se odráží v regulaci použití síly dodnes.

Teorie spravedlivé války, obdobně jako dnešní mezinárodní právo, dělila své principy na dvě části, které od sebe odděloval začátek války, tedy na *ius ad bellum* (podmínky za kterých může subjekt do války vstoupit) a *ius in bello* (pravidla, která by měla být dodržována za války).¹ Aby byla válka ve světle této teorie legitimní, musela splňovat několik podmínek. Válka musela být založena na spravedlivé příčině (*just cause*), musela jí vést legitimní autorita (*legitimate authority*) a výhradně jako poslední možnost (*last resort*). Válka musela mít šanci na úspěch (*reasonable prospect of success*) a musela sledovat správný záměr (*rightful intention*). V průběhu války bylo také třeba sledovat některé principy spravedlivé války, těmi bylo rozlišování mezi kombatanty a civilním obyvatelstvem (*discrimination*) a proporcionalita (*proportionality*). Stejně jako

¹ KOLÍN, Vilém. *A legitimate, legal and just war: towards a new paradigm of the lawful and justified use of force in international relations*. Prague: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2054-1. s. 137

v současném právním pojetí byla *bellum iustum* limitována především na dva případy, kterými byly obrana proti útoku a kolektivní opatření k udržení míru.²

1.2 Vestfálský mír

Vestfálský mír byl důležitým milníkem, který ukončil třicetiletou a osmdesátiletou válku a měl značný vliv na formování tehdejší Evropy. Kromě velkého množství územních změn, které z něj vyplynuly, byl ale také rozhodující pro další formování mezinárodního práva a v důsledku toho i pro vnímání použití síly v mezinárodních vztazích. Zejména se jednalo o vznik suverénních států jako jediných subjektů mezinárodního práva, přičemž právo na válku bylo jedním ze základních práv, kterým tyto státy disponovaly.³ K této změně mohlo dojít především díky tomu, že byla zásadně oslabena role císaře a papeže v mezinárodním společenství.⁴ I z těchto důvodů dochází k postupnému odklonu od myšlenky spravedlivé války. Ačkoliv znění Vestfálského míru předesílá, že jeho cílem je „*Křesťanský a všeobecný mír a věčné, pravdivé upřímné přátelství*“⁵, prostředky, kterými mělo tohoto míru být dosahováno, byla zejména intervence nejsilnějších evropských mocností vzešlých z třicetileté války, které měly zájem na udržení poválečného rozložení sil.

1.3 Vídeňský kongres

Pořádek nastolený Vestfálským mírem pokračoval ještě téměř sto padesát let a Evropské mocnosti se ho ve větší míře nepokoušely zpochybnit. Tento systém ale nedokázal přežít Napoleonské války, které měly za následek mimo jiné rozpad Svaté říše římské a další územní a politické změny. Dále došlo například

² Tamtéž s. 143.

³ ONDŘEJ, Jan; MRÁZEK, Josef a KUNZ, Oto. *Základy mezinárodního práva veřejného*. 2. vydání. Beckova skripta. V Praze: C.H. Beck, 2023. ISBN 978-807400-928-0. s. 5.

⁴ DAVID, Vladislav. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Student (Leges). Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-86-8. s. 60.

⁵ „Christian and Universal Peace, and a perpetual, true, and sincere Amity“; Treaty of Westphalia. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon Project*[online]. [cit. 2023-11-29]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/17th_century/westphal.asp.

k vyhlášení neutrality Švýcarska, zákazu obchodu s otroky či usnesení o svobodné plavbě na řekách.⁶

Vídeňský kongres, který byl po jejich ukončení svolán nastolil v Evropě mocenský systém, který vydržel s výjimkou Krymských válek takřka až do první světové války. Tento systém stál zejména na existenci takzvaného koncertu mocností a fungoval na principu pravidelných setkání zástupců tehdejších evropských mocností, na kterých byla řešena aktuální témata. Součástí tohoto pořádku bylo i zakotvení práva na intervenci v případě státních převratů, přičemž rozhodovat o nich měly tehdejší mocnosti sdružené především ve svaté alianci. V průběhu existence tohoto systému se podařilo najít východisko několika regionálních konfliktů, které by bez jeho existence měly potenciál přerůst ve velmocenský konflikt.⁷

1.4 Haagská mírová jednání

Haagská mírová jednání značila další posun v oblasti ozbrojených konfliktů. Většina z norem vzniklých na jednáních v letech 1899 a 1907 sice pojednává především o *ius in bello*, některé z nich jsou však relevantní i ve smyslu *ius ad bellum*. Tyto úmluvy jsou zásadní v tom, že ačkoliv válku jako prostředek k řešení mezinárodních sporů nezakazují, jsou zde již patrné snahy omezit válku a určitým způsobem kodifikovat pravidla a okolnosti, za kterých mohou státy do války vstupovat. Výsledkem konference v roce 1899 byly celkem tři úmluvy a tři deklarace. Tyto dokumenty stanovily zákony a obyčeje pozemní války, upravovaly Ženevskou úmluvu o válce námořní a zakazovaly používání určitých typů munice s cílem humanizace ozbrojených konfliktů.

⁶ DAVID, Vladislav. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Student (Leges). Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-86-8. s. 60-61.

⁷ KISSINGER, Henry. *Uspořádání světa: státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha*. Přeložil Martin POKORNÝ. Obzor (Prostor). Praha: Prostor, 2016. ISBN 978-80-7260-335-0. s. 70.

1.4.1 Pokojné řešení mezinárodních sporů

Nejdůležitějším dokumentem je hned úmluva první, která se týkala pokojného řešení mezinárodních sporů. Tato úmluva byla později doplněna při druhé konferenci v roce 1907. První článek Haagské úmluvy o pokojném řešení mezinárodních sporů hovoří o tom, že signatářské státy vynaloží veškeré své úsilí, aby v případě sporů mezi státy co nejvíce vyhnuly použití síly.⁸ Z této formulace je patrné, že ačkoliv se tyto státy snaží ozbrojenému konfliktu mezi nimi vyhnout, nelze toto chování zcela vyloučit. Stejně tak i ve druhém článku je uvedeno, že signatářské státy před přikročením k ozbrojené síle využijí dobrých služeb či zprostředkování, ale pouze v případě, pokud to okolnosti dovolí. K účelům mírového řešení byl touto úmluvou zároveň zřízen Stálý rozhodčí soud v Haagu, který svou roli plní dodnes.

1.4.2 Úmluva omezující použití síly při dobývání smluvních dluhů

Snahou o regulaci použití síly ve vztazích mezi státy byla i úmluva z roku 1907, která upravovala vymáhání smluvních dluhů za použití ozbrojené síly. Toto jednání však v mezinárodních vztazích nezakazovala úplně. Hned druhý článek úmluvy stanovuje, že užití síly je přípustné, pokud dlužný stát odmítne nabídku rozhodčího řízení nebo se nepodřídí jeho nálezu či výslovně brání kompromisu, který by z daného sporu nabízel východisko. Zmíněné rozhodčí řízení se řídilo dle výše uvedené úmluvy o pokojném řešení mezinárodních sporů.⁹

⁸ „With a view to obviating as far as possible recourse to force in the relations between States, the Contracting Powers agree to use their best efforts to ensure the pacific settlement of international differences“ - Pacific Settlement of International Disputes (Hague I); 29 July 1899. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon Project*[online]. [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/hague01.asp.

⁹ Limitation of Employment of Force for Recovery of Contract Debts (Hague, II); October 18, 1907. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon Project*[online]. [cit. 2024-03-01]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague072.asp.

1.4.3 Úmluva o počátku nepřátelství

Důkazem, že eventualita války jako nástroje mezinárodních vztahů byla světovým společenstvím stále akceptována, dokládá i třetí haagská úmluva z roku 1907. Tato úmluva válku opět nezakazuje, nýbrž pouze upravuje procedurální náležitosti, za kterých se mohou státy k válce uchýlit. Podmínky k zahájení války jsou stanoveny v prvním článku úmluvy, který stanovuje, že válka nemůže být státem rozpoutána bez předchozího a výslovného varování. Toto lze učinit buď odůvodněným vyhlášením války anebo stanovením ultimáta, při jehož nedodržení by následně k jejímu vyhlášení došlo.¹⁰

1.5 Společnost Národů

První světová válka byla pro *ius ad bellum* klíčovým milníkem. Poválečné uspořádání a další témata související s ukončením první světové války byla řešena na Pařížské mírové konferenci. Výsledkem těchto jednání byla Versailleská smlouva, což byl velmi obsáhlý dokument s celkem 440 články. V této smlouvě, také známé jako Pakt Společnosti národů, se například stanovily poválečné hranice Německa či podmínky jeho demilitarizace. Z hlediska této práce je však nejdůležitější část prvního paktu, ve které jsou stanoveny základní předpoklady a cíle fungování Společnosti národů a také okolnosti, za kterých je zakázáno vstupovat do války. Všeobecný zákaz války totiž v Paktu společnosti národů opět nenalezneme, oproti předchozímu rozlišování války na spravedlivou a nespravedlivou ale zavedl její rozlišení na válku legální a nelegální¹¹ a dále upravil procedurální náležitosti vstupu do války.

V souvislosti s tímto rozlišením jsou klíčové články 12, 13 a 15 paktu. V článku 12 paktu členové Společnosti národů souhlasí s tím, že pokud by mezi nimi došlo

¹⁰ „hostilities between themselves must not commence without previous and explicit warning, in the form either of a reasoned declaration of war or of an ultimatum with conditional declaration of war“ - Opening of Hostilities (Hague III); October 18, 1907; 29 July 1899. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon Project*[online]. [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague03.asp.

¹¹ DAVID, Vladislav. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Student (Leges). Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-86-8. s. 68.

k roztržce, která by následně mohla vést ke konfliktu, předloží tuto věc orgánům Společnosti národů. Následně tato věc projde arbitráží, soudním urovnáním či šetřením Rady, přičemž rozhodnutí musí být vydáno v patřičné lhůtě a v případě rozhodnutí Rady nejpozději do šesti měsíců od předložení sporu. Od vydání jedné z forem rozhodnutí poté začíná běžet tříměsíční lhůta, po jejímž uplynutí bylo legální do válečného stavu vstoupit.¹² Oproti procedurální úpravě v režimu Haagských úmluv je sice Pakt společnosti národů více specifický, nicméně vedení války je státům stále umožněno.

Článek třináct a patnáct následně upravují procedurální náležitosti sporů, které by členské státy předložily Společnosti národů k řešení. V článku 16 je dále stanoveno, že pokud se některý ze členských států uchýlí k válce v rozporu s pravidly stanovenými touto úmluvou, bude to považováno za akt války proti všem členským státům.¹³ Paralelu s tímto zněním můžeme hledat i v současných mezinárodních smlouvách, například ve Washingtonské smlouvě ustanovující Severoatlantickou alianci.

1.6 Briand-Kellogův pakt

Briand-Kellogův pakt či Pařížský pakt, oficiálně však Všeobecná smlouva o odmítnutí války, je zásadním dokumentem v oblasti *ius ad bellum*, protože v něm byla poprvé v historii válka jako prostředek řešení mezinárodních sporů výslovně zakázána. Od vzniku paktu do začátku druhé světové války jej signovalo přes šedesát států, ale i přesto nebyl nikdy začleněn do právního pořádku Společnosti národů.

¹² „The Members of the League agree that, if there should arise between them any dispute likely to lead to a rupture they will submit the matter either to arbitration or judicial settlement or to enquiry by the Council, and they agree in no case to resort to war until three months after the award by the arbitrators or the judicial decision, or the report by the Council“. - The Covenant of the League of Nations; 29 July 1899. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon Project*[online]. [cit. 2024-01-24]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp.

¹³ „Should any Member of the League resort to war in disregard of its covenants under Articles 12, 13 or 15, it shall ipso facto be deemed to have committed an act of war against all other Members of the League...“ - Tamtéž.

Ačkoliv se jednalo o přelomový historický bod, rozsah tohoto dokumentu nebyl v přímé úměře k jeho vážnosti, neboť pakt obsahuje pouhé tři články. Zákaz války je stanoven hned v článku prvním, ve kterém „*Vysoké smluvní strany slavnostně prohlašují jménem svých národů, že odsuzují válku za řešení mezinárodních sporů a zříkají se jí jako nástroje národní politiky ve svých vzájemných vztazích.*“¹⁴ V článku druhém je poté stanoveno, že urovnání a řešení všech neshod a konfliktů jakékoliv povahy, které mohou mezi signatářskými státy vyvstat, by neměly být nikdy řešeny jinak než mírovými prostředky.

Jako zásadní problém Briand-Kellogova paktu se ukázaly dvě skutečnosti. První z nich byl zákaz války, aniž by dokument výslovně stanovoval, co se za válku považuje a na které chování státu se tedy tento zákaz vztahuje. Pakt také jakkoliv nezmiňuje institut sebeobranu jako jednání, které by z tohoto zákazu mělo být vyňato. Nelze však předpokládat, že by použití ozbrojené síly v sebeobraně mělo být dle znění paktu a s přihlédnutím k jeho cílům zakázaným chováním. „Absence právní definice klíčových pojmů otevřela široký prostor pro odlišné interpretace“¹⁵, což souvisí s dalším nedostatkem paktu, totiž jeho vymáháním.

Briand-Kellogův pakt, ačkoliv šel oproti všem předešlým snahám o regulaci války dál, tedy k jejímu úplnému zákazu, nevytvořil efektivní mechanismus, kterým by bylo možné dodržování zákazu války vymáhat. Tato slabina jinak přelomového dokumentu se ukázala nedlouho po jeho vzniku.

1.6.1 Stimsonova doktrína a rozpad Společnosti národů

Krátce po vzniku Briand-Kellogova paktu se musel svět potýkat s výbojnou válkou, kterou započalo Japonsko. Řeč je zde o takzvaném Mukdenském incidentu, který se stal v září roku 1931. Podle narativu Japonska mělo nedaleko Mandžuského

¹⁴ „The High Contracting Parties solemnly declare in the names of their respective peoples that they condemn recourse to war for the solution of international controversies, and renounce it, as an instrument of national policy in their relations with one another.“ - Kellogg-Briand Pact 1928. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon project* [online]. [cit. 2023-12-05]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp.

¹⁵ SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. 3. doplněné vydání. Praha: Auditorium, 2023. ISBN 978-80-87284-08-7. s. 201.

Mukdenu (příhodně v blízkosti Čínské vojenské základny) dojit k útoku na železniční trať. Japonsko toto označilo za akt agrese ze strany Číny, čímž obhajovalo svůj ozbrojený útok proti zmíněné vojenské základně a následně obsazení celého Mandžuska.

V období tradičního mezinárodního práva, ve kterém byla válka brána jako legitimní prostředek mezinárodní politiky bylo možné nabývat státní území i za použití ozbrojené síly. V takovém případě se hovořilo o anexi daného území. Po první světové válce a přijetí Paktu společnosti národů a Briand-Kellogova paktu se však situace mění, válka je limitována a následně zakázána jako prostředek mezinárodní politiky. Jako nelegální bylo označeno mezinárodním společenstvím i výše zmíněné obsazení Mandžuska, přičemž bylo vysloveno, že nebudou uznány žádné územní zisky Japonska, neboť jeho jednání bylo ve světle Společnosti národů a Briand-Kellogova paktu nelegální. Tuto myšlenku formuloval tehdejší ministr zahraničí USA Henry L. Stimson, od něj je také odvozen název Stimsonova doktrína či doktrína neuznávání. Tato doktrína vychází z principu, že z nelegálního chování nemůže vzniknout legální právní stav, tedy v tomto případě nabytí státního území.

To, že Japonsko nereflektovalo mezinárodní snahu o zklidnění situace a Mandžusko následně okupovalo až do roku 1945, ve spojitosti s faktem, že Společnost národů nedisponovala donucovacím mechanismem, vedly k jejímu oslabení v mezinárodním společenství. V důsledku této skutečnosti docházelo k dalším agresivním činům různých států jako například Italské invazi do Habeše, Sovětské invazi do Polska a následně i ke druhé světové válce. Společnost národů ve světle těchto konfliktů v očích mezinárodního společenství dále oslabovala, až nakonec v roce 1946 zanikla úplně. Jejím pomyslným duchovním nástupcem se stala Organizace spojených národů, o jejímž režimu regulace použití síly ve vztazích mezi státy pojednává další kapitola této práce.

2. OSN a současná úprava použití síly

Posledním zásadním milníkem ve vývoji mezinárodněprávní úpravy ozbrojených konfliktů a otázky použití síly v nich byl vznik Organizace Spojených národů. Ta oficiálně vznikla v roce 1945 podpisem Charty OSN, ve které je obsažen zákaz použití síly jako *ius cogens*, dále charta upravuje i výjimky z tohoto zákazu. Oproti jejím meziválečným předchůdcům, tedy Paktu Společnosti národů a Briand-Kellogově paktu, je Charta OSN komplexnější co do šíře chování, které ve spojení s mezinárodními konflikty zakazuje, ale i v otázkách kolektivní bezpečnosti či výjimek ze zákazu použití síly.

2.1 Orgány OSN

Ačkoliv samotná Organizace spojených národů ani její struktura není předmětem této práce, s přihlédnutím k obsahu dalších kapitol, který často zmiňuje rezoluce či rozhodnutí jednotlivých orgánů, je záhodno pouze v krátkosti nejdůležitější z nich představit a vymezit jejich kompetence.

Valné shromáždění se zabývá rozličnými tématy, mimo jiné i problematikou ozbrojených konfliktů a odzbrojením. Také zde probíhá volba států do Rady bezpečnosti. Každý členský stát má při všech hlasováních jeden hlas. Valné shromáždění rozhoduje podle konkrétní záležitosti buď prostou většinou, nebo dvoutřetinovou většinou, pokud se jedná o důležité otázky, což platí i v případě světové bezpečnosti.

Rada bezpečnosti je složena z pěti stálých členů (USA, Rusko, Francie, Velká Británie a Čína) s právem veta a deseti dalších členů volených na dvouletá období. Rada bezpečnosti vydává ve své působnosti rezoluce, k jejichž přijetí musí být pro minimálně devět členů, přičemž ani jeden ze stálých členů nesmí uplatnit své právo veta.

Mezinárodní soudní dvůr rozhoduje v otázkách sporů mezi státy, jeho rozhodnutí jsou konečná a nelze se proti nim odvolat. MSD je tvořen celkem patnácti soudci, přičemž k přijetí rozhodnutí je třeba hlasů devíti z nich. Státy, o kterých je z jejich iniciativy rozhodováno, se musí rozsudku podrobit a pokud by nerespektovaly jeho rozhodnutí, je oprávněn tuto skutečnost přednést Radě bezpečnosti. Tento orgán taktéž působí i v oblasti ozbrojených konfliktů.

2.2 Článek 2 Odstavec 4 Charty OSN

Nejdůležitějším institutem soudobého mezinárodního práva v oblasti mezinárodních konfliktů je kogentní zákaz použití síly obsažen v článku 2 odstavci 4 Charty OSN, který zní takto: „Všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů“.¹⁶ K úplnému pochopení významu čl. 2 odst. 4 Charty OSN je nutné rozebrat jednotlivé pojmy a části, ze kterých se skládá.

2.2.1 Zákaz použití síly jako *ius cogens*

Ze znění čl. 2 odst. 4 Charty OSN by se mohlo zdát, že zákaz použití síly je stanoven pouze pro členské státy OSN, tedy že nečlenské státy mají v používání síly volnost. Opak je ale pravdou, neboť zákaz použití síly je nesporně kogentní povahy. Co je *ius cogens* upravuje článek 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, který stanovuje, že „Každá smlouva, která v době svého uzavření je v rozporu s imperativní normou obecného mezinárodního práva, je nulitní. Pro účely této úmluvy je imperativní normou obecného mezinárodního práva norma přijatá a uznaná mezinárodním společenstvím států jako celkem za normu, od níž není

¹⁶ Charta Organizace spojených národů. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2020 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>.

dovoleno se odchýlit a která může být změněna pouze novou normou obecného mezinárodního práva stejné povahy“.¹⁷

Z definice dané článkem 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu jasně vyplývá několik náležitostí kogentní právní normy, při jejichž srovnání se zákazem použití síly dle čl. 2 odst. 4 Charty OSN lze určit, že se jedná o kogentní normu. Svým vyslovením zákazu se jedná o normu imperativní, v tomto případě příkazující státům povinnost vystříhat se určitého chování v mezinárodních vztazích, od které není možné se odchýlit a také ji nelze, tedy v případě že nebude dotčeno znění Charty OSN nebo nebude úplně nahrazena, změnit.

Zákaz použití síly je stanoven Chartou OSN *erga omnes*, tedy je platný vůči všem státům, přestože některé ze států nemusely tuto úpravu akceptovat. Podle Malenovského i přes nejasnost obratu *mezinárodní společnosti jako celek* použitého v článku 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu není vznik kogentní právní normy podmíněn všemi členy mezinárodního společenství.¹⁸ Univerzálnost zákazu použití síly platnou pro všechny státy lze vyvodit ze samotné Charty OSN a to konkrétně z čl. 2 odst. 6, který říká že „Organizace zajistí, aby státy, které nejsou jejími členy, jednaly podle těchto zásad, pokud to bude nutné k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti“.¹⁹ Kogentní zákaz síly nejen že je platný *erga omnes*, ale jeho porušení dle tohoto ustanovení vyvolává právní následky taktéž *erga omnes*. Na toto může následně mezinárodní společenství sdružené v Organizaci spojených reagovat systémem kolektivní bezpečnosti.

O kogentní povaze zákazu použití síly svědčí i hodnoty, které představuje, neboť kogentní pravidla chování v mezinárodním právu mají poslání „chránit společné hodnoty, které jsou pro mravní zdraví, civilizační úroveň, nebo dokonce pro prosté

¹⁷ VYHLÁŠKA ministra zahraničních věcí ze dne 4. září 1987 o Vídeňské úmluvě o smluvním právu. *Elektronická sbírka zákonů a mezinárodních smluv* [online]. 1987 [cit. 2024-02-15]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1988/15?zalozka=text>.

¹⁸ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. opr. a dopl. vyd. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. V Brně: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-7239-160-7. s. 201

¹⁹ Charta Organizace spojených národů. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2020 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>.

fyzické přežití mezinárodního společenství zcela nezbytné“²⁰, což je bezpochyby platné i v případě zákazu použití síly.

V neposlední řadě panuje v nauce i praxi mezinárodního práva poměrně jasný konsensus na některých normách, které mají nesporně kogentní povahu. Kromě zákazu použití síly (také uváděného pod pojmy jako útočná válka²¹ či zákaz agrese²²) se jedná i o zákaz genocidia, zločinů proti lidskosti, válečných zločinů či otroctví²³ a další.

2.2.2 Mezinárodní styky

Kogentní zákaz síly platí dle znění čl. 2 odst. 4 Charty OSN pouze na sílu a její hrozbu jako prostředek v mezinárodních stycích, tedy nereguluje použití síly státem výlučně na jeho území. Existují ovšem určité okolnosti, ve kterých i ozbrojený konflikt odehrávající se pouze na území jednoho státu, může mít mezinárodní charakter.

Mezinárodní právo se na tyto konflikty vztahuje v momentě, kdy jsou svou intenzitou, povahou a dobou trvání jasně odlišitelné od občanských nepokojů. Současně zde dochází k oslabení vlivu centrální vlády, a tuto moc na daném území přebírají právě povstalecká hnutí.²⁴ To je důležité především pro to, zda budou v případě daného konfliktu aplikována pravidla platného *ius in bello*, zároveň ale vstup třetího státu do takového konfliktu může porušovat kogentní zákaz použití síly ve spojení s principem neintervence.

²⁰ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. opr. a dopl. vyd. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. V Brně: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-7239-160-7. s. 199.

²¹ Tamtéž s. 204.

²² ONDŘEJ, Jan; MRÁZEK, Josef a KUNZ, Oto. *Základy mezinárodního práva veřejného*. 2. vydání. Beckova skripta. V Praze: C.H. Beck, 2023. ISBN 978-807400-928-0. s. 20.

²³ Tamtéž s. 20.

²⁴ ČEPELKA, Čestmír a ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vydání. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-721-7. s. 51.

2.2.3 Otázka pojmu použití síly

Pokud porovnáme termín použití síly s jinými termíny používanými v kontextu mezinárodních konfliktů, lze s jistotou konstatovat, že je oproti nim v zásadě méně určitý. Termín ozbrojený konflikt implikuje použití ozbrojené síly, válka je pak často označována jako organizované násilí. Použití síly je však pojem více abstraktní a není lehké s jistotou určit, co vše pod něj spadá. Dokud byla válka či jiné obdobné použití ozbrojené síly vnímáno jako legitimní nástroj mezinárodní politiky, nebylo potřeba tyto pojmy definovat, jelikož z nich nevyplývaly žádné právní následky. Nyní je ale obsah pojmu použití síly zásadní, aby bylo možno určit, zdali dané chování porušuje zákaz daný Chartou OSN.

2.2.4 Síla ozbrojená, ekonomická a politická

Soudobý stát disponuje kromě ozbrojené síly také silou ekonomickou či politickou. Zdali je možné použití těchto prostředků vztahovat ke čl. 2 odst. 4 Charty OSN bylo v minulosti předmětem mnoha debat. Odpověď na tuto otázku nabízí rezoluce Valného shromáždění 2625 (1970), která rozvíjí a interpretuje některé zásady použití síly zakotvené v Chartě OSN.²⁵ Rezoluce je rozdělena do několika celků podle principu, který je v ní řešen, přičemž pro otázku obsahu použití síly jsou důležité zejména dva z nich.

Prvním z nich je *„Zásada, že se státy ve svých mezinárodních vztazích zdrží hrozby silou nebo použití síly proti územní celistvosti politické nezávislosti jakéhokoli státu...“*.²⁶ V tomto principu rezoluce výslovně zmiňuje termín použití síly obsažen v čl. 2 odst. 4 Charty OSN. Co se týče síly ve smyslu ekonomickém či politickém, o těchto rezoluce v souvislosti s tímto principem nepojednává.

²⁵ ONDŘEJ, Jan; MRÁZEK, Josef a KUNZ, Oto. *Základy mezinárodního práva veřejného*. 2. vydání. Beckova skripta. V Praze: C.H. Beck, 2023. ISBN 978-807400-928-0. s. 239.

²⁶ „The principle that States shall refrain in their international relations from the threat or use of force against territorial integrity or political independence of any State...“ - Rezoluce Valného shromáždění 2625 (1970). *United Nations Digital Library* [online]. 1970 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/202170?ln=en>.

Druhým principem pro rozlišení termínu použití síly obsaženým v této rezoluci je takzvaný princip neintervence, který je zde uveden jako „Zásada týkající se povinnosti nezasahovat do záležitostí spadajících do vnitrostátní jurisdikce jakéhokoli státu v souladu s Chartou“.²⁷ Rezoluce v kontextu s principem neintervence uvádí, že žádný stát nemá právo zasahovat, ať přímo nebo nepřímo a z jakéhokoliv důvodu, ve vnitřních záležitostech jiného státu. Pod tento princip samozřejmě spadá i použití síly ve smyslu ozbrojené síly, ale i další jiné prostředky. Těmi jsou v tomto případě i ekonomická a politická opatření, což rezoluce sama určuje tím, že žádný stát takových opatření nesmí používat k donucení jiného státu či taková opatření podporovat.²⁸

Rezoluce 2625 (1970) zmiňuje ve vztahu k termínu použití síly ve smyslu čl. 2 odst. 4 Charty OSN pouze sílu ozbrojenou, zatímco ekonomická a politická síla je zmíněna výlučně ve vztahu k principu neintervence. Toto implikuje, že použití síly jiné než ozbrojené, nelze vztáhnout ke kogentnímu zákazu stanovenému Chartou OSN. Scheu také uvádí že „jako zakázanou formu síly lze chápat pouze ozbrojenou sílu a nikoli jiné formy politického nebo ekonomického nátlaku“²⁹ a to kvůli znění preambule Charty OSN. V té totiž stojí, že OSN přijme zásady a zavede metody „zajišťující, aby ozbrojené síly nebylo užíváno jinak než ve společném zájmu“.³⁰

2.2.5 Síla přímá a nepřímá

Použití síly nemusí být pouze přímé, tj. jedním státem proti druhému. Za použití síly se považuje i poskytnutí podpory nepravidelným ozbrojeným hnutím (např. teroristickým organizacím) k útoku na území cizího státu či jejich vyslání.

²⁷ „The principle concerning the duty not to intervene in matters within the domestic jurisdiction of any State, in accordance with the Charter“ Rezoluce Valného shromáždění 2625 (1970). *United Nations Digital Library* [online]. 1970 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/202170?ln=en>.

²⁸ „No State may use or encourage the use of economic, political or any other type of measures to coerce another State...“ – Tamtéž.

²⁹ SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. 3. doplněné vydání. Praha: Auditorium, 2023. ISBN 978-80-87284-08-7. s. 202.

³⁰ Charta Organizace spojených národů. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2020 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>.

Taktéž podpora jedné ze stran občanské války je zakázána, což je zahrnuto i do principu neintervence. Zmínku o tom, že používat svou sílu nepřímo, tedy prostřednictvím jiné strany konfliktu, lze nalézt hned v několika rezolucích Valného shromáždění. Jedná se například o rezoluci Valného shromáždění 375 (1949), která v článku třetím říká, že „Každý stát má povinnost zdržet se zásahů do vnitřních nebo vnějších záležitostí jakéhokoli jiného státu“.³¹ Zde je tento princip stanoven obecně, neboť například podpora povstalců v občanské válce by tento princip nepochybně porušovala. Konkrétněji o tomto pojednává i ustanovení již zmíněné rezoluce 2625 (1970), ve které je zmíněna povinnost států zdržet se organizování nepravidelných sil či ozbrojených skupin včetně žoldáků za účelem vpádu na cizí území. Tato povinnost platí i v souvislosti s podporou takového chování.³²

O problematice nepřímého použití síly pojednává také rezoluce Valného shromáždění 3314 (1974), která definuje pojem agrese (ten je důležitý především ve vztahu obrany jako výjimky ze zákazu použití síly, o zmíněné rezoluci bude blíže pojednávat další kapitola této bakalářské práce). Tato rezoluce mimo jiné demonstrativně vyjmenovává, jaké činy budou brány jako agrese v souladu s její definicí, kterou rezoluce také stanovuje. Pro otázku nepřímého užití síly je důležité zmínit čl. 3 písm. (g), ve kterém je uvedeno, že za agresi lze považovat i vysílání výše zmíněných nepravidelných sil, které provádějí ozbrojené útoky proti jinému státu.³³

³¹ „Every state has the duty to refrain from intervention in the interna lor external affairs of any other State“ Rezoluce Valného shromáždění 375 (1949). *United Nations Digital Library* [online]. 1949 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/210455?ln=en>.

³² „Every state has the duty to refrain from organazing or encouraging of organization of irregular forces or armed bands, including mercenaries, for incursion into the territory of another state“ Rezoluce Valného shromáždění 2625 (1970). *United Nations Digital Library* [online]. 1970 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/202170?ln=en>.

³³ „sending by or on behalf of a State of armed bands, groups, irregulars or mercenaries, which carry out acts of armed force against another State“ - Rezoluce Valného shromáždění 3314 (1974). *United Nations Digital Library* [online]. 1974 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/190983?ln=en>.

2.2.6 Hrozba silou

Určit, zdali se jedná o hrozbu silou, která by spadala pod ustanovení čl. 2 odst. 4 Charty OSN je stejně složité, jako u samotného použití síly. V zásadě se má za to, že hrozba samotná je trestná v případě, že by i použití síly které je v hrozbě obsaženo, bylo trestné. V souvislosti s hrozbou síly se Mezinárodní Soudní dvůr zabýval v roce 1994 legalitou hrozby použití jaderných zbraní a došel k závěru, že „pokud je zamýšlené použití síly v rozporu s mezinárodním právem představuje již deklarovaná připravenost ji použít hrozbu zakázanou...“³⁴

2.2.7 Cíle neslučitelné s Chartou OSN

Zakázáno je použití síly proti územní celistvosti anebo politické nezávislosti, dále také použití síly, které je neslučitelné s cíli OSN. Zde je důležité zodpovědět otázku, jaké jsou cíle OSN a jestli existuje v rámci tohoto systému použití síly, které je s těmito cíli slučitelné.

Cíle OSN jsou stanoveny v čl. 1 Charty OSN a nejdůležitějším odstavcem v kontextu použití síly v souladu s nimi je hned odst. 1, který jako jeden z cílů stanovuje „udržovat mezinárodní mír a bezpečnost a za tím účelem konat účinná kolektivní opatření, aby se předešlo a odstranilo ohrožení míru a byly potlačeny útočné činy nebo jiná porušení míru a aby pokojnými prostředky a ve shodě se zásadami spravedlnosti a mezinárodního práva bylo dosaženo úpravy nebo řešení těch mezinárodních sporů nebo situací, které by mohly vést k porušení míru“.³⁵

Tímto způsobem je v čl. 2 odst. 4 odkazováno na dvě nesporné výjimky ze zákazu použití síly, kterými jsou obrana a akce při porušení míru, ohrožení míru a činech útočných. Obrana ve smyslu Charty OSN totiž přímo z definice stanovené v čl. 51

³⁴ SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. 3. doplněné vydání. Praha: Auditorium, 2023. ISBN 978-80-87284-08-7.s. 203.

³⁵ Charta Organizace spojených národů. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2020 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>.

potlačuje útočný čin, tedy je v souladu s cílem OSN stanoveném v čl. 1 Charty OSN. Stejně tak akce s použitím síly autorizované Radou bezpečnosti jsou v tomto smyslu legální, jelikož přímo reagují na ohrožení a porušení míru a činy útočné a směřují tím k obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti. Na tyto dva instituty v rámci mezinárodního práva tedy nelze vztáhnout ustanovení čl. 2 odst. 4 Charty OSN.

2.3 Otázka použití jaderných zbraní

Zvláštní pozornost byla zejména v období studené války věnována jaderným zbraním a jejich mezinárodněprávní úpravě. Dnes je toto téma opět aktuální v souvislosti s válkou na Ukrajině, jelikož Rusko několikrát jejich použitím v souvislosti s tímto konfliktem hrozilo. Proto bych zde rád věnoval této problematice samostatnou podkapitolu.

Odborná veřejnost se tématem použití jaderných zbraní zabývá prakticky od jejich prvního použití v konfliktu v roce 1945, kdy dvě bomby tohoto charakteru svrhly USA na Japonsko s cílem donutit Japonsko kapitulovat. Spojené státy se pro tento krok rozhodly z důvodu, aby nemuselo dojít na území tehdy prohrávajícího Japonska k pozemním bojům.³⁶ Tato práce si neklade za cíl hodnotit oprávněnost či morální hledisko přistoupení k takovému kroku, a proto přistoupím rovnou k vývoji náhledu mezinárodního společenství na jaderné zbraně jako celku.

Organizace spojených národů se nelehkého úkolu zkrotit jaderné mocnosti ujala již v roce 1946, když ve své první rezoluci zřídila komisi pro atomovou energii, která měla řešit problémy vyvstalé s objevem atomové energie. V rezoluci Valného shromáždění 1 (1946) přiřklo v čl. 5 Valné shromáždění této komisi určitá oprávnění i v souvislosti s jadernými zbraněmi, například činit konkrétní návrhy

³⁶ Decision to Drop the Atomic Bomb. *Harry S. Truman Library & Museum* [online]. [cit. 2024-03-03]. Dostupné z: <https://www.trumanlibrary.gov/education/presidential-inquiries/decision-drop-atomic-bomb>.

za účelem odstranit jaderné zbraně a jiné zbraně hromadného ničení z výzbroje jednotlivých národů.³⁷

Historie rezolucí, smluv a prohlášení v souvislosti s použitím jaderných zbraní je opravdu bohatá, omezím se proto na několik z nich. Přímého použití jaderných zbraní se OSN prostřednictvím různých orgánů zřeklo hned několikrát. Jako příklad lze uvést rezoluci Valného shromáždění 1653 (1961) nazvanou *Deklarace o zákazu použití jaderných a termonukleárních zbraní*. V té je uvedeno mimo jiné, že užití takových zbraní je v rozporu s duchem a cíli OSN a jejich použití je tedy přímým porušením Charty OSN.³⁸ Rezoluce dále říká, že užití těchto zbraní by se stát dopustil zločinu proti lidskosti a civilizaci.³⁹ Toto Valné shromáždění OSN následně potvrdilo i v dalších navazujících rezolucích týkajících se použití či omezení jaderných zbraní a některé státy z této série rezolucí vyvozují existenci právního obyčeje, který zakazuje použití jaderných zbraní.⁴⁰

Především důležité je zmínit rezoluci Valného shromáždění 49/75 (1995), která žádá Mezinárodní soudní dvůr o posudek k otázce „*Je hrozba nebo použití jaderných zbraní za jakýchkoliv okolností povoleno mezinárodním právem?*“.⁴¹ Posudek, který v reakci na tuto rezoluci Mezinárodní soudní dvůr vydal, je velmi rozsáhlý a problematiku řeší především v souvislosti s čl. 2 odst. 4 Charty OSN a čl. 51 Charty OSN.⁴² Podle Mrázka je pro odpověď na otázku položenou Valným

³⁷ „Commission shall make specific proposals... (c) for the elimination from national armaments of atomic weapons and all other major weapons adaptable to mass destruction“ Rezoluce Valného shromáždění 1 (1946). *United Nations Digital Library* [online]. 1946 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/209570?ln=en>

³⁸ „The use of nuclear and thermo-nuclear weapons is contrary to the spirit, letter and aims of the United Nations and, as such, a direct violation of the Charter of the United Nations“ Rezoluce Valného shromáždění 1653 (1961). *United Nations Digital Library* [online]. 1961 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/205660?ln=en>.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ ŠTURMA, Pavel a TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana (ed.). *Dopady ozbrojeného konfliktu na Ukrajině z pohledu různých oblastí mezinárodního práva*. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo, 2023. ISBN 978-80-87488-53-9. s. 100.

⁴¹ „Is the threat or use of nuclear weapons in any circumstance permitted under international law?“ Rezoluce Valného shromáždění 49/75 (1995). *United Nations Digital Library* [online]. 1995 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/193267?ln=en>.

⁴² ŠTURMA, Pavel a TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana (ed.). *Dopady ozbrojeného konfliktu na Ukrajině z pohledu různých oblastí mezinárodního práva*. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo, 2023. ISBN 978-80-87488-53-9. s. 100.

shromážděním zásadní čl. 105(2)E posudku.⁴³ V něm MSD říká, že nemůže definitivně dospět k závěru, zda by hrozba nebo použití jaderných zbraní byly zákonné nebo nezákonné v extrémních okolnostech sebeobran, pokud by bylo ohroženo samotné přežití státu.⁴⁴ Z tohoto vyplývá, že existují určité nespecifikované ale zároveň extrémní okolnosti, ve kterých nelze s jistotou říci, že by použití jaderných zbraní v sebeobraně bylo jednoznačně nelegální. Ve zbytku posudku je však jasně stanoveno, že neexistuje žádný právní obyčej ani smlouva, která by opravňovala použití jaderných zbraní a jejich použití či hrozba jejich použití by byla v rozporu s čl. 2 odst. 4 Charty OSN.

Zatím nejnovějším signifikantním krokem v oblasti regulace použití jaderných zbraní bylo *Společné prohlášení vedoucích představitelů pěti států s jadernými zbraněmi o předcházení jaderné válce a vyhýbání se závodům ve zbrojení* z roku 2022. V tomto prohlášení Čína, Francie, Ruská Federace, Velká Británie a USA prohlašují, že jadernou válku nelze vyhrát, nikdy k ní nesmí dojít a dále že jaderné zbraně by měly sloužit jen k obraně, odstrašení agrese a předcházení válce.⁴⁵

Zajímavé ovšem je, že již v únoru roku 2023 Vladimír Putin ve svém projevu k ruskému federálnímu shromáždění ohlásil, že Ruská Federace pozastavuje účast na dohodě Nový START uzavřené mezi USA a Ruskou Federací, která limituje počty jaderných zbraní. Není pochyb, že šlo spíše o politický krok, nicméně v souvislosti s dalšími skutečnostmi (například čl. 27 ruské vojenské doktríny opravňující užití jaderných zbraní při útoku na Ruskou Federaci⁴⁶ nebo

⁴³ Tamtéž s. 98.

⁴⁴ „the Court cannot conclude definitively whether the threat or use of nuclear weapons would be lawful or unlawful in an extreme circumstance of self-defense, in which the very survival of a State would be at stake“. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 1.C.J. Reports 1996, p. 226. *International Criminal Court of Justice* [online]. 1996 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>.

⁴⁵ Joint Statement of the Leaders of the Five Nuclear-Weapon States on Preventing Nuclear War and Avoiding Arms Races. *The White House* [online]. 2022 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/01/03/p5-statement-on-preventing-nuclear-war-and-avoiding-arms-races/>.

⁴⁶ „27. The Russian Federation reserves the right to use nuclear weapons in response to use against it and (or) its allies of nuclear and other weapons of mass destruction, as well as in the case of aggression against the Russian Federation with the use of conventional weapons, when under threat the very existence of the state. The decision to use nuclear weapons is taken President of the Russian Federation.“ Military Doctrine of Russian Federation. *Embassy of the*

úmyslem USA po patnácti letech opět umístit jaderné zbraně ve Velké Británii) vyvstává otázka, zdali jsme se jako mezinárodní společenství zřekli použití a držby těchto zbraní natolik, aby bylo skutečně zajištěno, že jich nebude užito.

Russian Federation in the Kingdom of Thailand [online]. [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: https://thailand.mid.ru/en/o_rossii/vneshnyaya_politika/voennaya_doktrina_rf/.

3. Obrana jako výjimka ze zákazu použití síly

3.1 Obrana jako přirozené právo a obyčej

Obrana má své nezastupitelné místo jak v mezinárodním právu, tak i v právu vnitrostátním. V obou těchto případech slouží k zachování obránce (v případě jedince jeho života, v případě státu jeho celistvosti, nezávislosti a dalších atributů) proti nenadálému násilí. Ve vztahu k jedinci může dojít k intervenci policií v řádu minut a je prakticky zaručeno, že k ní skutečně dojde. V mezinárodním prostředí je důležitost obrany ještě větší, neboť „reakce mezinárodního společenství bývá – pokud k ní dojde – pomalejší“.⁴⁷

Čl. 51 Charty OSN se odkazuje na přirozené právo na obranu, lze tedy s jistotou říci, že právo na obranu muselo existovat již před vznikem Charty OSN. Konkrétně toto přirozené právo vychází již z doby před Vestfálským mírem, kdy bylo na ozbrojené akce použité v sebeobraně nahlíženo jako na spravedlivé. V dnešním mezinárodním společenství je nicméně nutné disponovat možností rozlišit, zdali je obrana v souladu či rozporu s platnými normami. U přirozeného práva na obranu neexistovala specifika jejího omezení, což mohlo mít za následek ohrožení ostatních subjektů. Zásadním milníkem pro její vymezení se stala Kauza Caroline.

Základ obyčejového práva na obranu vychází z kauzy Caroline, která se datuje do roku 1837, do podmínek Kanadského povstání proti Britské nadvládě, které Spojené státy americké toho času podporovaly materiálně, finančně a do určité míry i personálně. Britové pojali podezření, že k těmto účelům využívají Spojené státy i loď Caroline, která se v čase předmětné události plavila po Niagaře, a rozhodli se na loď zaútočit. Ta se však v době tohoto útoku nenacházela na Kanadském území, ale na území Spojených států amerických. To se pochopitelně setkalo s rozrušením na americké straně a tento fakt následně vedl

⁴⁷ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. opr. a dopl. vyd. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. V Brně: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-7239-160-7. s. 322.

ke komunikaci mezi americkým ministrem zahraničních věcí Danielem Websterem a Lordem Ashburtonem na straně britské.

V jednom z dopisů Webster uvádí, že je na vládě jejího veličenstva, aby dokázala, za jakých okolností je zničení lodě Caroline ospravedlnitelné.⁴⁸ Dále Webster vyzývá britskou vládu, aby v souvislosti s jejich chováním dokázala, že se jednalo o sebeobranu nutnou, okamžitou, ohromující a nenechávající prostor pro volbu prostředků a možnost pro její zvážení.⁴⁹ Další podmínkou, kterou Weber chtěl britskou stranou prokázat, byla spojitost obrany s konkrétní událostí (v dopisu se doslova píše o nutnosti, *necessity*).⁵⁰ Z toho vyplývá, že pokud dochází k obraně z důvodu konkrétní události, obrana by se měla vztahovat čistě na tuto událost. K tomuto se váže další požadavek Webera, aby opačná strana zdůvodnila, zdali jejich činnost byla v předmětné souvislosti čistě s touto situací a nebyla nepřiměřená a nadměrná. Z těchto požadavků následně vyplynuly podmínky obrany jako právního obyčeje.

3.2 Článek 51 Charty OSN

Článek 51. Charty OSN stanovuje, že „Žádné ustanovení této Charty neomezuje, v případě ozbrojeného útoku na některého člena Organizace spojených národů, přirozené právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu, dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Opatření učiněná členy při výkonu tohoto práva sebeobranu oznámí se ihned Radě bezpečnosti; nedotýkají se nikterak pravomoci a odpovědnosti Rady bezpečnosti, pokud jde o to, aby kdykoli podle této Charty podnikla takovou akci, jakou považuje za nutnou k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti.“⁵¹

⁴⁸ British-American Diplomacy The Caroline Case. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon project* [online]. [cit. 2023-12-05]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/br-1842d.asp.

⁴⁹ „It will be for that Government to show a necessity of self-defence, instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment for deliberation.“ – Tamtéž.

⁵⁰ „the act justified by the necessity of self-defence, must be limited by that necessity, and kept clearly within it“ – Tamtéž.

⁵¹ Charta Organizace spojených národů. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2020 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>.

3.2.1 Použití síly vs. Ozbrojený útok

Ze znění čl. 51 Charty OSN jasně vyplývá, že oprávněnost obrany je vázána na existenci ozbrojeného útoku narozdíl od čl. 2 odst. 4, ve kterém je použit termín použití síly. Nejasnost pojmu ozbrojeného útoku společně s absencí jeho definice v čl. 51 Charty OSN byla důvodem, proč Mezinárodní soudní dvůr dospěl k závěru, že obrana založená na smluvním i obyčejovém základu fungují nadále společně.⁵²

Pro určení oprávněnosti použití síly v obraně je důležité stanovit, co to ozbrojený útok je a jaký má vztah k termínu použití síly a jiným důležitým termínům jako například útočný čin. Důležitou rezolucí, která tento problém řeší a upřesňuje, je rezoluce Valného shromáždění 3314 (1974). V prvním článku zmíněné rezoluce se píše, že agresí se rozumí použití ozbrojené síly proti suverenitě, územní celistvosti nebo politické nezávislosti jiného státu, stejně jako jakýkoliv jiný útok neslučitelný s Chartou OSN.⁵³ Pojmem stát lze v souvislosti s tímto ustanovením chápat i skupiny států.

Článek tři rezoluce pak demonstrativně vyjmenovává sedm činů, které se (bez ohledu na to, jestli mu předcházelo formální vyhlášení války) považují za útočný čin. Jsou jimi:

- (a) vpád nebo útok ozbrojených sil státu na území jiného státu nebo jakákoli vojenská okupace, byť i dočasná, jež je výsledkem takového vpádu nebo útoku, anebo jakékoliv připojení území jiného státu nebo jeho části, při němž bylo použito síly;
- (b) bombardování ozbrojenými silami státu území jiného státu, nebo použití jakýchkoliv zbraní státem proti území jiného státu;

⁵² SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. 3. doplněné vydání. Praha: Auditorium, 2023. ISBN 978-80-87284-08-7. s. 204-205.

⁵³ „Aggression is the use of armed force by a State against against sovereignty, territorial integrity or political independence of another State, or in any other manner inconsistent with the Charter of the United Nations, as set out in this definition“. - Rezoluce Valného shromáždění 3314 (1974). *United Nations Digital Library* [online]. 1974 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/190983?ln=en>.

- (c) blokáda přístavů nebo pobřeží státu ozbrojenými silami jiného státu;
- (d) útok ozbrojených sil státu na pozemní, námořní nebo letecké síly anebo námořní a letecké flotily jiného státu;
- (e) použití ozbrojených sil jednoho státu, které se nacházejí na území jiného státu se souhlasem přijímajícího státu, v rozporu s podmínkami stanovenými v tomto souhlasu, anebo prodloužení jejich přítomnosti na takovém území po ukončení platnosti tohoto souhlasu;
- (f) jednání státu, který dovolil, aby jeho území, jež dal k dispozici jinému státu, bylo tímto jiným státem použito ke spáchání útočného činu proti třetímu státu
- (g) vyslání státem nebo jeho jménem ozbrojených band, skupin, příslušníků nepravidelných ozbrojených sil nebo žoldnéřů, kteří používají ozbrojenou sílu proti jinému státu v tak závažné míře, že se to rovná činům vypočteným výše nebo podstatné účasti státu na nich.⁵⁴

Této rezoluce využil Mezinárodní soudní dvůr i v často zmiňovaném případě *Nicaragua v. USA*⁵⁵, ve kterém jasně stanovil, že mezi pojem ozbrojený útok a útočný čin nelze klást rovnítko, jelikož podle Mezinárodního soudního dvora „pouze nejzávažnější použití síly lze považovat za ozbrojený útok“.⁵⁶ Je tedy nutné, aby útočný čin měl jistou intenzitu k tomu, aby mohl být považován za ozbrojený útok a vyvstávalo z něj tak právo poškozeného státu na obranu dle čl. 51 Charty OSN. V souvislosti s tímto případem potvrdil Mezinárodní soudní dvůr i tu část rezoluce 3314 (1974), která říká že za ozbrojený útok lze považovat i podporu ozbrojených skupin na území jiného státu.

⁵⁴ Rezoluce Valného shromáždění 3314 (1974). *United Nations Digital Library* [online]. 1974 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/190983?ln=en>.

⁵⁵ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. *International Court of Justice* [online]. [cit. 2024-03-07]. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/case/70/judgments>

⁵⁶ SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. 3. doplněné vydání. Praha: Auditorium, 2023. ISBN 978-80-87284-08-7. s. 205.

3.2.1 Podmínky obrany

Jak již bylo stanoveno, obrana se musí vázat bezpodmínečně na ozbrojený útok. Kromě toho ale musí splňovat i několik dalších podmínek. První z těchto podmínek je spojena se vznikem ozbrojeného útoku, ke kterému se obrana váže. Takový útok musí být reálný a započatý. Obrana musí být ve vztahu k tomuto útoku nezbytná, což znamená že nastalou situaci nelze z pozice napadeného státu řešit jinými prostředky, než je ozbrojená síla. Principem spojeným s nezbytností je také bezprostřednost obrany, což znamená její uskutečnění v co nejkratší časové prodlevě od počátku útoku.

Další podmínkou je proporcionalita obrany, tedy obrana nesmí být zjevně nepřiměřená povaze útoku. Dále je nutné, aby její užití mělo čistě defenzivní charakter. Defenzivním charakterem obrany se rozumí, že síly nesmí být použito k jiným účelům, než je odvrácení předmětného útoku. Tato podmínka ale nevylučuje použití síly bránícím se státem na území protivníka, pokud by to bylo nutné pro jeho efektivní obranu.

Nedodržení jedné nebo více z daných podmínek sebeobranu by mělo za následek, že by v tomto případě měla obrana stejné právní následky jako agrese, na kterou reagovala.⁵⁷ V souvislosti s použitím síly a obrany je mezinárodním arbitrem Rada bezpečnosti OSN. Tomuto orgánu musí stát, jenž uplatňuje právo na sebeobranu, uskutečněná opatření oznámit. Rada bezpečnosti má zároveň v těchto případech také právo aby „podnikla takovou akci, jakou považuje za nutnou k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti“.⁵⁸

⁵⁷ DAVID, Vladislav. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Student (Leges). Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-86-8. s. 354.

⁵⁸ Charta Organizace spojených národů. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2020 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>.

3.2.2 Individuální a kolektivní obrana

Individuální obranou se dle čl. 51 rozumí obrana jednoho subjektu, tedy státu. „Kolektivní obranou se rozumí obrana, na níž se podílí několik států, nebo společné akce na základě koncepce kolektivní bezpečnosti.“⁵⁹ Zde je důležité zdůraznit rozdíl mezi pojmy kolektivní obrana a kolektivní bezpečnost. Zatímco kolektivní obrana je založena na právu států na obranu dle čl. 51 Charty OSN, kolektivní bezpečnost je systém zakládající na Kapitole VII Charty OSN. O systému kolektivní bezpečnosti pojednává kapitola 4. této práce.

K tomu, aby mohl být uplatněn princip kolektivní obrany je nutné naplnit všechny podmínky obrany individuální, a navíc dvě další specifické podmínky. K definici těchto podmínek opět poslouží rozsudek MSD v případě Nicaragua v. USA. Ten stanovil, že aby bylo možné přikročit ke kolektivní sebeobraně, musí stát, který je obětí ozbrojeného útoku, tento útok veřejně deklarovat. Zadržet tento stát musí o vojenskou pomoc při obraně výslovně požádat.⁶⁰ Institut kolektivní obrany může vycházet z přímého jednání států, kdy jeden stát požádá jiný o takovou pomoc. Zároveň je možné, aby se státy za účelem vykonání práva na kolektivní obranu sdružovaly v regionálních systémech či organizacích. Není výjimkou, že státy sdruženy v takových organizacích jsou poté smluvně zavázány ke kolektivní obraně přistoupit, tedy jejich právo na ni se smluvně upraví na povinnost.

Jednou z těchto organizací je i Severoatlantická aliance (NATO), která má institut kolektivní obrany zakotven ve svém zakládajícím dokumentu, kterým je Washingtonská smlouva. V článku 4 této smlouvy je uvedeno, že členské státy spolu mohou konzultovat, pokud je ohrožena územní celistvost, politická nezávislost nebo bezpečí některého členského státu. Dále v článku 5 smlouva stanovuje, že útok na jeden nebo více ze členských států bude považován za útok na všechny členské státy a v takovém případě v souladu s čl. 51 Charty budou

⁵⁹ ONDŘEJ, Jan; MRÁZEK, Josef a KUNZ, Oto. *Základy mezinárodního práva veřejného*. 2. vydání. Beckova skripta. V Praze: C.H. Beck, 2023. ISBN 978-807400-928-0. s. 241.

⁶⁰ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. opr. a dopl. vyd. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. V Brně: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-7239-160-7. s. 325.

provedeny takové akce, které budou nutné k obnovení a udržení bezpečnosti v severoatlantické oblasti, a to včetně použití síly. V článku 1 této smlouvy se ale smluvní strany zavazují, že veškeré mezinárodní spory budou řešit mírovými prostředky a zdrží se v mezinárodních vztazích hrozby silou či jejím přímým použitím tak jak je to uvedeno v Chartě OSN.⁶¹

3.3 Otázka preventivní a preemptivní obrany

Institut preventivní či preemptivní sebeobranou zakládá právní obyčej vytvořený kauzou Caroline, jejíž skutkové okolnosti byly popsány výše v této práci. Smluvně zakotvená obrana v čl. 51 Charty OSN nicméně vyžaduje k zahájení sebeobranou reálný ozbrojený útok. Zde se tyto dva prameny sebeobranou v mezinárodním právu rozcházejí.

Problém vyvstává i se samotnými pojmy preventivní a preemptivní sebeobranou, které někdy splývají a někdy se naopak odlišují.⁶² Malenovský například v souvislosti s touto problematikou používá jen slovo preventivní⁶³, Mrázek naopak mezi těmito pojmy rozlišuje. Preemptivní sebeobranou se podle něj rozumí obrana proti bezprostředně hrozícímu útoku, preventivní sebeobranou poté obrana proti možnému budoucímu útoku, který však není bezprostřední.⁶⁴ Scheu píše, že právo na preventivní sebeobranu je součástí mezinárodního práva, protože čl. 51 Charty nenahradil obyčej vycházející z kauzy Caroline.⁶⁵ Šturma s Čepelkou zmiňují anticipovanou nebo v předstihu uplatněnou sebeobranu jako obranu proti přímo hrozícímu útoku, preventivní sebeobranu poté jako obranu, při které není třeba bezprostředně hrozícího útoku, přičemž tento institut je

⁶¹ Severoatlantická smlouva. *North Atlantic Treaty Organization* [online]. 1949 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/205660?ln=en>.

⁶² ONDŘEJ, Jan; MRÁZEK, Josef a KUNZ, Oto. *Základy mezinárodního práva veřejného*. 2. vydání. Beckova skripta. V Praze: C.H. Beck, 2023. ISBN 978-807400-928-0. s. 243.

⁶³ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. opr. a dopl. vyd. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. V Brně: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-7239-160-7. s. 323.

⁶⁴ ONDŘEJ, Jan; MRÁZEK, Josef a KUNZ, Oto. *Základy mezinárodního práva veřejného*. 2. vydání. Beckova skripta. V Praze: C.H. Beck, 2023. ISBN 978-807400-928-0. s. 245.

⁶⁵ SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. 3. doplněné vydání. Praha: Auditorium, 2023. ISBN 978-80-87284-08-7. s. 205.

založen na bezpečnostní strategii USA z roku 2002.⁶⁶ Jak lze vidět, rozlišení mezi těmito instituty je velmi náročné s přihlédnutím na množství termínů, kterých je v souvislosti s nimi užíváno. Pro potřeby této práce nebude mezi pojmy preventivní obrana, preemptivní obrana a dalšími termíny spojenými s tímto institutem rozlišováno právě z důvodu nejasnosti obsahu těchto pojmů a bude jimi označována obrana započatá před uskutečněním ozbrojeného útoku.

3.2.3 Invaze USA do Iráku

Preventivní sebeobrana, jak již bylo zmíněno, je obsažena i v *Národní bezpečnostní strategii USA* z roku 2002, kde je přímo hovořeno o obraně i přes fakt, že útok přímo nehrozí. Doslova je zde zmíněna dlouhodobá schopnost USA provést preemptivní útok jako odpověď na hrozbu jejich národní bezpečnosti. Strategie říká, že čím vyšší je hrozba, tím vyšší je i riziko spojené s nečinností. S tím je podle tohoto dokumentu spojen přesvědčivější důvod o uskutečnění anticipatorní akce za účelem obrany, přestože čas ani místo nepřátelského útoku nemusí být ještě přímo známé.⁶⁷

Tento institut využily USA při své invazi do Iráku o rok později. Počátky tohoto problému se ovšem nachází již v devadesátých letech minulého století, kdy Irák napadl Kuvajt. Tomuto činu předcházelo období dlouhého napětí, které se snažila zmírnit i OSN četnými rezolucemi, které nakonec nebyly úspěšné. V reakci na invazi Iráku do Kuvajtu vydala Rada bezpečnosti rezoluci 678 (1990), která opravňovala státy kooperující s Kuvajtem k použití veškerých prostředků k nastolení mezinárodního míru a bezpečnosti v oblasti.⁶⁸ Tento konflikt se do

⁶⁶ ČEPELKA, Čestmír a ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vydání. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-721-7. s. 443-444.

⁶⁷ „The United States has long maintained the option of preemptive actions to counter a sufficient threat to our national security. The greater the threat, the greater is the risk of inaction - and the more compelling the case for taking anticipatory action to defend ourselves, even if uncertainty remains as to the time and place of the enemy's attack” The National Security Strategy of the United States of America. *U.S. Department of State* [online]. 2002 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>.

⁶⁸ Rezoluce Rady bezpečnosti 678 (1990). *United Nations Digital Library* [online]. 1990 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/102245?ln=en>.

dějin zapsal jako první válka v zálivu a Irák při ní byl sílami aliance vedené USA poražen a stáhnul se zpět na území svého státu.

V návaznosti na tuto válku vydala Rada bezpečnosti OSN rezoluci 687 (1991). Ta Iráku zakazuje v souladu s mezinárodními normami vývoj a přechovávání chemických a bakteriologických zbraní a s vědomím hrozby, kterou zbraně hromadného ničení představují pro mír a bezpečnost v regionu, se měl Irák bezpodmínečně zavázat, že nebude nabývat či vyrábět jaderné zbraně či jakékoliv jejich komponenty. V souvislosti s tímto rozhodnutím nařídila Rada bezpečnosti Iráku, aby poskytl součinnost inspektorům Mezinárodní asociace pro atomovou energii, která měla přímo v Iráku dohlížet na dodržování podmínek stanovených zmíněnou rezolucí. Irák ovšem s těmito inspektory nespolupracoval tak, jak se zavázal, což vedlo až k jejich stažení. USA a Velká Británie následně prohlásili, že se domnívají, že Irák s nimi nespolupracuje z důvodu vývoje jaderných zbraní, které měl vyvíjet právě v těch jaderných zařízeních, kde měli inspektoři působit.

Samotnou invazi obhajovala koalice vedena Spojenými státy americkými jednáním na základě kombinace několika rezolucí Rady bezpečnosti OSN. Zaprvé se jednalo o rezoluci 678 (1990), která je zmíněna výše, a dále o rezoluci 1441 (2002), která konstatovala nedodržení podmínek stanovených rezolucí 687 (1991) a režim Saddáma Husajna označila jako nebezpečí pro mír. Irák je také výslovně zmíněn ve Strategii národní bezpečnosti Spojených států amerických z roku 2002, v níž je proklamováno, že USA získaly při válce v zálivu nezvratné důkazy nejen o tom, že Irák držel a použil chemické zbraně, ale nabýval také zbraně jaderné.⁶⁹

V rezoluci 1441 (2002) je nicméně uvedeno, že pokud by Irák nebyl s to dodržet požadavky, které na něj Rada bezpečnosti OSN tímto dokumentem klade, sejde se Rada bezpečnosti OSN k dalšímu posouzení situace. Žádná z rezolucí, kterými byla invaze obhajována, neopravňovala síly koalice k použití síly a vynechání

⁶⁹ „At the time of the Gulf War, we acquired irrefutable proof that Iraq’s designs were not limited to the chemical weapons it had used against Iran and its own people, but also extended to the acquisition of nuclear weapons and biological agents“ The National Security Strategy of the United States of America. *U.S. Department of State* [online]. 2002 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>.

posouzení Rady bezpečnosti. Zároveň se, i přes podezření že Irák skutečně vyvíjí jaderné zbraně, nemohlo jednat o obranu ve smyslu článku 51 Charty OSN, jelikož zde nedošlo k ozbrojenému útoku a ani o obranu ve smyslu práva obyčejového, neboť se nedá považovat za reakci na hrozbu bezprostřední, která by neoponechávala prostor pro volbu prostředků a možnost zvážení.

3.4 Ústava ČR v kontextu zákazu použití síly a obrany

Jak již bylo uvedeno výše v této práci, jedním ze zásadních kroků, který Charta OSN představuje ve vývoji mezinárodního práva, je samotná terminologie. Zejména se jedná o posun od zákazu války k všeobecnějšímu zákazu použití síly. V zájmu správné aplikace mezinárodních norem do práva vnitrostátního je důležité mezinárodněprávní pojmy správně uchopit.⁷⁰ Z těchto důvodů je problematické užití pojmu válečný stav v čl. 43 odst. 1 Ústavy České republiky, neboť vedení útočné války je porušením mezinárodního práva a v souvislosti s odvrácením ozbrojeného útoku je primárně spojován pojem obrana. O tom, že vyhlášením válečného stavu nedochází k vyhlášení útočné války, tedy k porušení mezinárodněprávních norem, nicméně svědčí podmínky, které Ústava zadává pro jeho vyhlášení. Těmito podmínkami jsou napadení České republiky a plnění závazků o společné obraně. Povaha válečného stavu je tedy ve světle těchto podmínek i přes svůj název v souladu s čl. 2 odst. Charty OSN, jelikož slouží k výkonu práva na individuální či kolektivní obranu.

Tuto problematiku dále rozvádí také ústavní zákon č. 110/1998 Sb. O bezpečnosti České republiky. Tento ústavní zákon umožňuje vyhlášení válečného stavu (dále také stavu ohrožení státu a nouzového stavu) mimo jiné v případě bezprostředního ohrožení svrchovanosti, územní celistvosti či demokratických základů ČR.⁷¹ Formulaci z tohoto zákona se nabízí porovnat se zněním rezoluce Valného shromáždění 3314 (1974), jelikož této rezoluce bylo několikrát použito

⁷⁰ KUDRNA, Jan (ed.). *Ústava v kontextu společenských změn: (k 30. výročí jejího přijetí)*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7676-587-0. s. 53.

⁷¹ Ústavní zákon č. 110/1998 Sb. O bezpečnosti ČR [online]. 1998 [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-110>.

k určení, zdali se v konkrétních případech jednalo o ozbrojený útok zakládající právo na obranu. Rezoluce 3314 (1974) stanovuje, že za agresí lze považovat útok na suverenitu, územní celistvost nebo politickou nezávislost. Jak lze vidět, oba pojmy zastřešují útok na téměř totožné hodnoty. Ačkoliv by bylo vhodné v souvislosti s úpravou válečného stavu užít pojmů spojených s mezinárodněprávní úpravou této problematiky, nelze rozporovat, že k jeho vyhlášení lze dle platného mezinárodního práva přistoupit pouze v případě ozbrojeného útoku ve smyslu čl. 51 Charty OSN.⁷²

⁷² KUDRNA, Jan (ed.). *Ústava v kontextu společenských změn: (k 30. výročí jejího přijetí)*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7676-587-0. s. 63.

4. Systém kolektivní bezpečnosti

Pokusy o mezinárodněprávní zakotvení zákazu války z počátku minulého století (jako například již zmíněný Briand-Kellogův pakt) sice svým určitým způsobem válku jako prostředek řešení mezinárodních sporů zakazovaly, nicméně zásadním problémem byla absence vynutitelnosti tohoto pravidla. Zásadní změna v této oblasti přišla se vznikem Organizace spojených národů a vytvořením Charty OSN, která nedostatky předešlé úpravy reflektovala a vytvořila funkční systém kolektivní bezpečnosti.

Dnes je tento systém založen především na Radě bezpečnosti OSN, která je zodpovědná za udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Tuto odpovědnost vykonává Rada bezpečnosti na základě čl. 24 Charty OSN jménem členských států, které jí tuto pravomoc svěřily. Rada bezpečnosti má k výkonu této pravomoci k dispozici institut opatření, který je zakotven v kapitole VII Charty OSN. Tam je také stanoveno, že se může jednat o opatření bez použití síly ale i s jejím použitím. Ať už se jedná o jakýkoliv typ opatření, jejich cílem je, aby na státu, který se dopustil agrese, vynutila jeho povinnost respektovat kogentní zákaz použití síly. Druhotně je také cílem těchto opatření vynutit na agresorském státu reparaci škod způsobených jeho jednáním, jelikož teprve v tom momentě je nastolen *status quo ante delictum*.⁷³

Důležitost institutu opatření Rady bezpečnosti dokazuje i jejich specifický vztah k principu neintervence. Čl. 2. odst. 7 Charty OSN totiž stanovuje, že „Žádné ustanovení této Charty nedává Organizaci spojených národů právo, aby zasahovala do věcí, které podstatně patří do vnitřní pravomoci kteréhokoli státu, ani nezavazuje členy, aby takové věci podrobovali řešení podle této Charty; tato zásada však nebrání, aby se použilo donucovacích opatření podle kapitoly VII“.⁷⁴ Toto ustanovení ovšem neopravňuje Radu bezpečnosti intervenovat v čistě

⁷³ DAVID, Vladislav. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Student (Leges). Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-86-8. s. 357.

⁷⁴ Charta Organizace spojených národů. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2020 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>.

vnitrostátních záležitostech, ale dává jí právo zasahovat do záležitostí vnitrostátního charakteru pokud se jedná o ohrožení či porušení míru ve vztahu k mezinárodnímu společenství, proto je nutné vykládat ustanovení čl. 2 odst. 7 ve vztahu k článku 39 Charty OSN.

V souvislosti s válkou na Ukrajině je ve veřejném prostoru často zmiňován pojem sankce, a to nejčastěji v souvislosti se sankcemi ekonomickými. Je třeba zmínit, že slovem sankce jsou označovány nejen sankce ekonomické, ale i opatření Rady bezpečnosti OSN, a to jak opatření bez použití ozbrojené síly, tak i opatření s jejím použitím, přestože Charta OSN jmenovitě uvádí jen pojem opatření. Pro potřeby této bakalářské práce taktéž nebude mezi těmito pojmy rozlišováno.

4.1 Oprávnění rady Bezpečnosti

Samotné právo Rady bezpečnosti činit kroky při ohrožení či porušení míru je stanoveno v čl. 39 Charty OSN, který zní takto: „Rada bezpečnosti určí, zda došlo k ohrožení míru, porušení míru nebo útočnému činu, a doporučí nebo rozhodne, jaká opatření budou učiněna podle článku 41 a 42, aby byl udržen nebo obnoven mezinárodní mír a bezpečnost.“⁷⁵

Narozdíl od práva na obranu dle čl. 51 Charty OSN, které mohou státy vykonávat samostatně a ihned, ozbrojené akce jsou výhradně v kompetenci Rady bezpečnosti. Předtím, než Rada bezpečnosti přikročí k opatřením dle čl. 41 a čl. 42, musí nejdříve rozhodnout, zda byly naplněny podmínky k jejich použití, tedy zda došlo k ohrožení či porušení míru nebo útočnému činu. Rada bezpečnosti o těchto záležitostech hlasuje, přičemž podmínky tohoto hlasování stanovuje čl. 27 Charty OSN. Každému členu náleží jeden hlas, při procedurálních záležitostech je třeba devíti kladných hlasů a „O všech ostatních věcech rozhoduje Rada bezpečnosti kladnými hlasy devíti členů včetně hlasů všech stálých členů“⁷⁶, toto poslední ustanovení platí právě i pro opatření Rady bezpečnosti.

⁷⁵ Charta Organizace spojených národů. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2020 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>.

⁷⁶ Tamtéž.

Toto ustanovení je také důvodem, proč Rada bezpečnosti byla v období studené války paralyzována a „nebyla nikdy s to autoritativně konstatovat, že k porušení kogentního zákazu uchylování se k síle skutečně došlo“.⁷⁷ Bylo to samozřejmě z toho důvodu, že oněmi stálými členy, jejichž hlas je ke schválení nutný, byli v té době Sovětský svaz i USA.

Ještě předtím, než Rada bezpečnosti přistoupí k opatřením bez či s použitím síly, může vyzvat strany předmětného sporu ke splnění předběžných opatření, aby se tak předešlo zhoršení situace. Dle čl. 40 Charty OSN, ze kterého tato předběžná opatření vychází, Rada bezpečnosti přijme taková opatření, která jsou nutná nebo žádoucí a nejsou na újmu práv, nároků nebo postavení stran předmětného sporu. Předmětem těchto předběžných opatření jsou často výzvy ke stáhnutí vojenských jednotek, ukončení nepřátelství nebo uzavření a dodržování příměří.⁷⁸ Pokud by tato opatření nebyla dodržena, Rada bezpečnosti k tomu přihlédně při dalším rozhodování.

4.2 Opatření bez použití ozbrojené síly

Opatření bez použití síly se řídí ustanovením čl. 41 Charty OSN, ve kterém je stanoveno „Rada bezpečnosti může rozhodnout, jakých opatření nezahrnujících užití ozbrojené síly má být použito, aby jejím rozhodnutím bylo dodáno účinnosti, a může vyzvat členy Organizace spojených národů, aby taková opatření provedli.“⁷⁹ V tomto článku jsou také demonstrativně vyjmenovány druhy opatření bez použití síly, které má Rada bezpečnosti k dispozici. Mezi nimi jsou například úplné nebo částečné přerušování hospodářských a diplomatických styků.

Pravděpodobně nejčastěji užívanými opatřeními jsou opatření ekonomického charakteru, které cílí na omezení či přerušování obchodní nebo finanční výměny.

⁷⁷ ČEPELKA, Čestmír a ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vydání. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-721-7. s. 464.

⁷⁸ ŠTURMA, Pavel a TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana (ed.). *Dopady ozbrojeného konfliktu na Ukrajině z pohledu různých oblastí mezinárodního práva*. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo, 2023. ISBN 978-80-87488-53-9. s. 35.

⁷⁹ Charta Organizace spojených národů. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2020 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>.

Cílem těchto i jiných opatření může být stát, ale i jiný subjekt či jednotlivce. Dalšími druhy sankcí jsou například sankce vojenské (mezi které patří mimo jiné zbrojní embargo) cestovní a vízové, dopravní nebo zákaz účasti na kulturních či sportovních akcích. Jako příklad diplomatických sankcí, které uvádí i Charta OSN, lze uvést vyhoštění diplomatů či přerušení diplomatických styků.⁸⁰

V případě, že opatření nejsou plošná, ale cílí na menší okruh subjektů nebo vyloženě na jednotlivce, jedná se o takzvané cílené či inteligentní sankce.⁸¹ Ty jsou užívány především z toho důvodu, aby bylo možné sankce efektivně cílit na jednotlivce nebo subjekty zodpovědné za porušení či ohrožení míru nebo útočný čin a zmírnit se tím dopad na třetí osoby, především pak na civilní obyvatelstvo. Sankce uvalené na jednotlivce mohou mít povahu například znemožnění přístupu k zahraničním bankovním účtům či nemožnost cestovat do určitých zemí.⁸²

4.2.1 Využití sankcí bez použití ozbrojené síly

Příklad uplatnění sankcí bez použití ozbrojené síly lze opět hledat v již zmíněné invazi Iráku do Kuvajtu. V rezoluci 660 (1990) ze dne 2. srpna Rada bezpečnosti odsuzuje tuto invazi a s odvoláním na čl. 39 a 40 Charty OSN vyzývá Irák k okamžitému a bezpodmínečnému stažení Iráckých ozbrojených sil do pozic, ve kterých se nacházely 1. srpna. Dále v této rezoluci Rada bezpečnosti vyzývá Irák a Kuvajt, aby ihned zahájili intenzivní vyjednávání.⁸³

Čtyři dny poté, 6. srpna 1990, je Radou bezpečnosti přijata rezoluce 661 (1990). V té Rada bezpečnosti znovu potvrzuje předchozí rezoluci, poznamenává že Kuvajt vyjádřil svou připravenost se jí podřídit a také je mu potvrzeno právo na

⁸⁰ ŠTURMA, Pavel a TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana (ed.). *Dopady ozbrojeného konfliktu na Ukrajině z pohledu různých oblastí mezinárodního práva*. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo, 2023. ISBN 978-80-87488-53-9. s. 34.

⁸¹ Tamtéž s. 33.

⁸² SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. 3. doplněné vydání. Praha: Auditorium, 2023. ISBN 978-80-87284-08-7. s. 137.

⁸³ Rezoluce Rady bezpečnosti 660 (1990). *United Nations Digital Library* [online]. 1990 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/94220?ln=en>.

obranu dle čl. 51 Charty OSN. V této rezoluci se Rada bezpečnosti přímo odvolává na Kapitulu VII Charty OSN, podle níž se rozhodla přijmout takové kroky, aby donutila Irák dodržovat podmínky stanovené rezolucí 660 (1990).⁸⁴ Rezoluce tyto sankce taxativně jmenuje a zahrnují například zákaz států importovat komodity a produkty z Iráku a Kuvajtu vyvezené po dni vyhlášení této rezoluce, nebo naopak prodej či dodávku jakýchkoliv komodit a produktů včetně zbraní a jiného vojenského vybavení kterékoliv osobě či orgánu v Kuvajtu a Iráku. Výjimkou z těchto sankcí je dovoz zdravotnického materiálu a v případě (slovy rezoluce) humanitárních okolností je povolen i dovoz potravin. Dle rezoluce však nic nebrání přímé podpoře legitimní vlády Kuvajtu a dále vyzývá ostatní státy k ochraně aktiv státu Kuvajt a k tomu, aby neuznaly jakýkoliv režim nastolen okupačními silami.⁸⁵

Jako aktuální příklad lze uvést rezoluci Rady bezpečnosti 2714 (2023), která po více jak třiceti letech ruší sankce uvalené na dovoz zbraní a vojenského materiálu na území Somálska, které Rada bezpečnosti ustanovila v rezoluci 733 (1992).

4.3 Opatření s použitím ozbrojené síly

„Má-li Rada bezpečnosti za to, že by opatření podle článku 41 nedostačovala anebo že se ukázala nedostatečnými, může podniknout takové akce leteckými, námořními nebo pozemními silami, jaké považuje za nutné k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti. Takové akce mohou zahrnovat demonstrace, blokádu a jiné operace leteckými, námořními nebo pozemními silami členů Organizace spojených národů.“⁸⁶ Tak zní čl. 42 Charty OSN, který umožňuje Radě bezpečnosti využít opatření s použitím ozbrojené síly. Již ze samotného znění tohoto článku je patrné, že Rada bezpečnosti nemusí před použitím těchto opatření užít i akcí bez užití ozbrojené síly dle čl. 41 Charty, neboť postačí uznání Rady bezpečnosti, že by taková opatření nebyla dostatečná.

⁸⁴ „Acting under Chapter VII of the Charter... 2. Decides, as a consequence, to take the following measures to secure compliance of Iraq with paragraph 2 of resolution 660 (1990)“ Rezoluce Rady bezpečnosti 661 (1990). *United Nations Digital Library* [online]. 1990 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/94221?ln=en>.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Charta Organizace spojených národů. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2020 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>.

Zároveň je však nutné podotknout, že ze samotné skladby Charty OSN, kdy Hlavu VI tvoří mírové urovnání sporů a až poté Hlavu VII opatření rady bezpečnosti, přičemž opatření s použitím síly jsou vyjmenována jako poslední z prostředků, kterých může Rada bezpečnosti užít, vyplývá, že opatření s použitím síly by mělo být použito až jako poslední možnosti.

OSN samotná samozřejmě nedisponuje žádnými ozbrojenými silami, kterými by mohla dodržování míru ve světě vymáhat, proto čl. 42 zmiňuje letecké, námořní a pozemní síly členských států. V souvislosti s tímto faktem je důležité i ustanovení čl. 43 Charty OSN, ve kterém se členské státy OSN zavazují že „Radě bezpečnosti na její výzvu a podle zvláštní dohody nebo dohod dají k dispozici ozbrojené síly, pomoc a služby nutné k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti“.⁸⁷ Tyto dohody jsou uzavírány na podnět Rady bezpečnosti co nejdříve s dotčenými členskými státy a specifikují druhy sil, jejich počty, rozmístění a další náležitosti.

4.3.1 Peacekeeping

V souvislosti s opatřeními s použitím síly dle čl. 42 Charty je podle mého názoru důležité zmínit i institut takzvaného peacekeepingu neboli operací na udržení míru. Tyto mírové operace, ačkoliv často ozbrojeného charakteru, jsou totiž odlišné od institutu opatření s použitím síly.

Mírové mise jsou zpravidla děleny na 4 generace či kategorie, které zde nemá smysl blíže představovat, liší se však dle míry svých pravomocí jak vojenských i civilních a také podle toho, jak jsou ozbrojeny a jak tyto zbraně mohou využívat.⁸⁸ Tři z těchto čtyř kategorií jsou vysílány na základě Kapitoly VI Charty OSN zabývající se pokojným řešením sporů a mají několik základních principů.

⁸⁷ Charta Organizace spojených národů. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2020 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>.

⁸⁸ DAVID, Vladislav. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Student (Leges). Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-86-8. s. 223–224.

Mezi nimi je například souhlas obou stran konfliktu nebo nepoužívání síly vyjma případů sebeobranu.⁸⁹

Výjimkou z těchto mírových misí jsou mise třetí kategorie, které jsou vysílány výhradně na základě Kapitoly VII Charty OSN. Mezi ně patřila i mise ISAF (International Security Assistance Force). Tato mise na území Afghánistánu byla aktivní mezi lety 2001 až 2014 a byla autorizovaná rezolucí Rady bezpečnosti 1386 (2001) na základě Bonnské dohody. Cílem této mise bylo dle zmíněné rezoluce asistovat afghánské prozatímní vládě s udržení bezpečnosti v Kábulu a přilehlých oblastech, aby tato prozatímní vláda a personál OSN mohli pracovat v bezpečném prostředí.⁹⁰

4.3.2 Otázka Korejské války

Prvním konfliktem, kde byl využit institut kolektivní bezpečnosti a mezinárodní akce s použitím síly legalizovaným ve smyslu čl. 41 Charty OSN, byla Korejská válka v letech 1950 až 1953. Ačkoliv byly akce k nastolení míru vedeny pod záštitou OSN a byly schváleny rezolucemi Rady bezpečnosti, nelze tyto opatření ve striktním slova smyslu pokládat za opatření dle čl. 41 Charty OSN.⁹¹ Tento fakt bude osvětlen v následujících odstavcích.

Po druhé světové válce byl Korejský poloostrov rozdělen 38. rovnoběžkou na dvě části, což dalo vzniknout dvěma zemím, tedy Severní Koreji s komunistickým zřízením a demokratické Jižní Koreji. OSN se do dění v Koreji zapojovala od začátku vytvořením dočasné komise, která měla dohlížet na volby v obou zemích se zámyslem, že Korea bude po těchto volbách sjednocena a okupační vojska, USA na území Jižní Koreji a SSSR na území Severní Koreji, země opustí. Oba vzniklé státy se nicméně netajily svými úmysly rozšířit svá území na celý

⁸⁹ BUREŠ, Oldřich. *Operace na udržení míru OSN*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1810-0. s. 30.

⁹⁰ Rezoluce Rady bezpečnosti 1386 (2001). *United Nations Digital Library* [online]. 2001 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/454998?ln=en>.

⁹¹ DAVID, Vladislav. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Student (Leges). Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-86-8. s. 465.

poloostrov. Zásadním problémem pro funkci OSN v regionu se ukázalo samotné politické zřízení obou zemí. To reflektuje i rezoluce Valného shromáždění 293 (1949), která konstatuje stažení okupačních sil USA z Jižní Koreji, ale nedostala příležitost učinit to samé v případě Severní Koreji. Zároveň tato rezoluce uznala jihokorejskou vládu jako jedinou legitimní v celé Koreji.⁹²

Samotná válka začala 25. června 1950, kdy severokorejské síly překročily 38. rovnoběžku a zahájily útok proti Jižní Koreji v rozporu s kogentním zákazem síly. Rada bezpečnosti reagovala na tyto události dvěma rezolucemi v poměrně krátkém časovém sledu. Jako první byla hned 25. června vydána rezoluce 83 (1950), která konstatovala porušení míru ze strany Severní Koreji a vyzvala k zastavení nepřátelství. Také doporučila členským státům OSN poskytnout takovou pomoc, která je nutná k odvrácení útoku a nastolení míru v regionu.⁹³ Další rezoluci 84 (1950) přijala Rada bezpečnosti již sedmého července téhož roku. Vívala v ní rychlou a ráznou podporu členských států OSN a oprávnila Spojené státy americké k vytvoření jednotného velení ozbrojených sil členských států, které se této akce účastnily. Především na základě těchto dvou rezolucí Rady bezpečnosti byl zastaven postup severokorejských vojsk, které byly postupně vytlačeny zpět z území Jižní Koreji. V rezoluci Rady bezpečnosti 84 (1950) stojí: „*Rada bezpečnosti... povoluje jednotnému velení podle vlastního uvážení používat vlajku Organizace spojených národů...*“.⁹⁴ OSN se tímto krokem poprvé v historii zasadila o vynucení a udržení míru.

Je nutné podotknout, že v padesátých letech již existovala jistá dichotomie světové moci, kterou představoval boj o moc mezi USA a Sovětským svazem v rámci studené války. Tento fakt prakticky paralyzoval rozhodování rady bezpečnosti, jak už bylo stanoveno výše, Korejská válka je však jistou výjimkou. V době hlasování o klíčových rezolucích Rady bezpečnosti totiž nebyl přítomný

⁹² Rezoluce Rady bezpečnosti 293 (1949). *United Nations Digital Library* [online]. 1949 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/210392?ln=en>.

⁹³ Rezoluce Rady bezpečnosti 83 (1950). *United Nations Digital Library* [online]. 1950 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/112026?ln=en>.

⁹⁴ „The Security council... Authorizes the unified command at its discretion to use the United Nations flag...“ Rezoluce Rady bezpečnosti 84 (1950). *United Nations Digital Library* [online]. 1950 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/112027?ln=en>.

zástupce Sovětského svazu. Tento fakt byl vyhodnocen jako abstence (zdržení se hlasování), čímž bylo možné výše zmíněné rezoluce schválit i přes neúčast jednoho ze stálých členů Rady bezpečnosti. Korejská válka byla konfliktem velkého rozsahu a vyžádala si mnoho obětí, i z tohoto důvodu byla rychlá a efektivní intervence ze strany OSN zásadní k alespoň částečnému zmírnění jejich dopadů.

4.4 Humanitární intervence a odpovědnosti chránit

Humanitární intervence je poměrně kontroverzním tématem v oblasti mezinárodního práva, přičemž právo na ni má své zastánce i odpůrce. Na začátek je důležité říci, že humanitární intervence ani doktrína odpovědnosti chránit nejsou v současném mezinárodním právu v žádném případě jednou z výjimek ze zákazu použití síly. Oba z těchto institutů byly nicméně v minulosti využity různými způsoby k obhajování použití ozbrojené síly. Princip humanitární intervence je dnes chápán jako situace, kdy „stát či mezinárodní organizace užívá ozbrojenou sílu za účelem chránit obyvatelstvo jiného státu“.⁹⁵

Jedním z nejpoužívanějších příkladů použití síly v případě humanitární intervence je bezesporu zásah NATO proti Jugoslávii. Jugoslávie byla v době zásahu NATO rozvrácenou zemí po téměř deseti letech bojů mezi jejími bývalými republikami, Konflikty v oblasti vedly postupně k osamostatnění Slovinska, Chorvatska a Bosny a Hercegoviny. Osamostatnit se chtělo i Kosovo, které osidlovala majorita kosovských Albánců. Historie Kosovského konfliktu a potažmo konfliktu v Jugoslávii je nesmírně rozsáhlá a složitá. Popsat byt' jen základy problematiky balkánského poloostrova by vydalo na samostatnou bakalářskou práci, proto se tato kapitola zaměří až na samotné dění spojené s kontroverzní humanitární intervencí.

⁹⁵ SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. 3. doplněné vydání. Praha: Auditorium, 2023. ISBN 978-80-87284-08-7. s. 207.

OSN se do situace v Jugoslávii i konkrétně v Kosovu zapojovala již od samotného začátku, co je však důležité v souvislosti s humanitární intervencí jsou zejména její kroky od roku 1998. Na konci roku 1997 vypukl v Kosovu konflikt mezi Kosovskou osvobozenou armádou a Srbskými ozbrojenými silami, který ještě gradoval Srbským postupem začátkem následujícího roku. V souvislosti s těmito událostmi vydala Rada bezpečnosti rezoluci 1160 (1998), ve které odsuzovala excesivní násilí, kterého se dopouštěla srbská policie na civilistech v Kosovu. Zároveň tato rezoluce ale odsuzovala i teroristické činy páchané Kosovskou osvobozenou armádou. V souvislosti s těmito fakty vyzvala Rada bezpečnosti obě strany k dialogu za účelem zklidnění situace a zároveň na ně uvalila v souladu s Kapitolou VII Charty OSN zbrojní embargo.⁹⁶

K zásadnímu zlepšení situace nicméně nedošlo, naopak se rapidně zhoršovala. To reflektovala i rezoluce Rady bezpečnosti 1199 (1998), ve které Rada bezpečnosti vyjadřuje své hluboké znepokojení ohledně humanitární situace v Kosovu, která se blíží humanitární katastrofě a zdůraznila nutnost jí zabránit.⁹⁷ O tom, že v Kosovu opravdu docházelo k masivnímu porušování lidských práv a ke zločinům proti lidskosti, není pochyb. Jisté je dnes i to, že k hrůzným činům docházelo na obou stranách.

Nehledě na předchozí rezoluce zahájilo Srbsko na začátku roku 1999 další ofenzivu proti Kosovu a k uklidnění situace nedošlo ani v důsledku únorového jednání ve francouzském Rambouillet. Toho se účastnili zástupci obou stran a na konci jednání měla být podepsána mírová smlouva, která měla stanovit ukončení konfliktu společně s jeho náležitostmi. Mezi těmito podmínkami bylo i nasazení ozbrojených sil NATO pod záštitou OSN, které měly dohlížet na dodržování míru a dodržování podmínek smlouvy přímo na místě.⁹⁸ To bylo patrně hlavním

⁹⁶ Rezoluce Rady bezpečnosti 1160 (1998). *United Nations Digital Library* [online]. 1998 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/252117?ln=en>.

⁹⁷ „...Deeply concerned by the rapid deterioration in the humanitarian situation throughout Kosovo, alarmed at the impending humanitarian catastrophe as described in the report of the Secretary-General, and emphasizing the need to prevent this from happening...” - Rezoluce Rady bezpečnosti 1199 (1998). *United Nations Digital Library* [online]. 1998 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/260416?ln=en>.

⁹⁸ „The United Nations Security Council is invited to pass a resolution under Chapter VII of the Charter... including the establishment of a multinational military implementation force in Kosovo.

důvodem, proč zástupci Jugoslávské republiky tuto smlouvu odmítli podepsat. V březnu Srbsko opět zintenzivnilo své vojenské aktivity, na což NATO odpovědělo OSN leteckými útoky na území Jugoslávie, aniž by k této operaci mělo mandát Rady bezpečnosti OSN. Operace nesla název Spojenecká síla a zastřešovala se právě principem humanitární intervence v důsledku masivního porušování lidských práv ze strany Srbska.

V návaznosti na příměří, které vyjednal tehdejší ruský předseda vlády, Rada bezpečnosti nakonec přijala v červnu 1999 rezoluci 1244 (1999), která na území Kosova v souladu s Kapitolou VII Charty OSN zřídila mezinárodní síly k podpoře UNMIK (United Nations Mission in Kosovo). Mise KFOR (Kosovo Forces) měla dle této rezoluce za úkol udržování a, pokud by to bylo nutné, i vynucování příměří, demilitarizaci Kosovské osvobozené armády nebo zajištění veřejné bezpečnosti a pořádku.⁹⁹ Tato mise v Kosovu stále působí.

Ačkoliv Rada bezpečnosti opakovaně upozornila na protizákonnost užití síly v tomto konfliktu a odsoudila porušování lidských práv, z její strany došlo k užití sankcí pouze dle čl. 41 Charty OSN. Použití síly na základě porušování lidských práv, kterými NATO použití síly obhajovalo, nebylo v žádném případě autorizováno Radou bezpečnosti a fakticky se tak jednalo o porušení kogentního zákazu použití síly. Otázkou je, zda může souběžně s Chartou OSN fungovat i právní obyčej, který by humanitární intervenci umožňoval, případně jestli od vzniku Charty OSN došlo jeho vývoji. To je však otázka stejně sporná a komplikovaná jako v případě preemptivní či preventivní obrany. V době před vznikem OSN byla humanitární intervence konceptem, který státy používaly k obhájení intervencí na území cizího státu. Na tom, zdali tyto intervence vytvořily právní obyčej nepanuje jasná shoda. Státy navíc tento institut často zneužívaly z mocenských či politických důvodů.¹⁰⁰

The parties invite NATO to constitute and lead a military force...“ Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo (Rambouillet Accords). *United Nations Peacemaker* [online]. 1999 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://peacemaker.un.org/kosovo-rambouilletagreement99>.

⁹⁹ Rezoluce Rady bezpečnosti 1244 (1999). *United Nations Digital Library* [online]. 1999 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/274488?ln=en>.

¹⁰⁰ DAVID, Vladislav. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Student (Leges). Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-86-8. s. 345.

4.4.1 Odpovědnost chránit a její užití v Libyi

Odpovědnost chránit (anglicky Responsibility to protect nebo zkráceně R2P) je svým způsobem modifikací humanitární intervence.¹⁰¹ Oba tyto instituty směřují ke stejnému cíli, kterým je ochrana základních lidských práv, nicméně R2P tento koncept značně rozvíjí. Především kvůli otázkám vyvstalým z kontroverzní humanitární intervence v Kosovu vznikla *Mezinárodní komise pro intervenci a státní suverenitu*¹⁰², která se zabývala problematikou humanitární intervence a jejího dalšího rozvoje. Výsledkem jednání této komise je právě doktrína odpovědnosti chránit, která upravuje koncept státní suverenity a umožňuje v případě porušování lidských práv porušit princip neintervence s cílem zásahu mezinárodního společenství do dané situace. Koncept je dále rozdělen do tří fází, přičemž tyto reagují na problém porušování lidských práv od samého začátku až po postkonfliktní rekonstrukci. Jedná se o *Odpovědnost předcházet* (Responsibility to prevent), *Odpovědnost reagovat* (Responsibility to react) a *Odpovědnost obnovovat* (Responsibility to rebuild).¹⁰³ Tato koncepce nicméně nebyla mezinárodním společenstvím jako celkem přijata a nebyla ani začleněna do právního pořádku OSN.

Dalším důležitým dokumentem pro koncepci odpovědnosti chránit je rezoluce Valného shromáždění *Výsledek světového summitu A/RES/61/1* (2005). Tato rezoluce klade zásadní důraz na zachování lidských práv a svobod, například v článku 16. jsou lidská práva a právní stát zmiňovány jako jedna z oblastí, k jejichž zajištění je OSN odhodlána činit konkrétní kroky.¹⁰⁴ Rezoluce zmiňuje odpovědnost chránit zejména ve dvou konotacích. Prvně v souvislosti se státem, a to konkrétně v článku 138. slovy: „Každý jednotlivý stát má odpovědnost chránit své obyvatelstvo před genocidou, válečnými zločiny, etnickými čistkami a zločiny

¹⁰¹ SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. 3. doplněné vydání. Praha: Auditorium, 2023. ISBN 978-80-87284-08-7. s. 208.

¹⁰² International Commission for Intervention and State Sovereignty

¹⁰³ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. *Global centre for the responsibility to protect* [online]. [cit. 2024-02-24]. Dostupné z: <https://www.global2p.org/resources/the-responsibility-to-protect-report-of-the-international-commission-on-intervention-and-state-sovereignty-2001/>.

¹⁰⁴ Rezoluce Valného shromáždění A/RES/61/1 (2005). *United Nations Digital Library* [online]. 2005 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/556636?ln=en>.

*proti lidskosti.*¹⁰⁵ Primární odpovědnost tedy leží v tomto případě na státu, zároveň ale rezoluce tuto odpovědnost svěřuje i mezinárodnímu společenství, které ji vykonává prostřednictvím OSN. Prostředky, které k tomu používá jsou zejména diplomatické a humanitární vycházející z Kapitol VI a VIII Charty OSN. Tato opatření by opět měla reagovat zejména na humanitární krize a zločiny vyjmenované v článku 138. v souvislosti se státem. Zároveň ale rezoluce výslovně zmiňuje i „*akce prostřednictvím Rady bezpečnosti v souladu s Chartou, včetně kapitoly VII, případ od případu a ve spolupráci s příslušnými regionálními organizacemi jako např. pokud by mírové prostředky byly nedostatečné a vnitrostátní orgány zjevně nedokázaly ochránit své obyvatelstvo*“.¹⁰⁶

Často zmiňovaným příkladem užití principu odpovědnosti chránit v praxi jsou události z roku 2011 týkající se masivního porušování lidských práv v souvislosti s první občanskou válkou v Libyi. Tato občanská válka reagovala na protesty v ostatních arabských zemích, pro které se zažilo souhrnné označení arabské jaro. V řadě zemí v důsledku protestů došlo k politickým či jiným změnám, ve většině případů se však země dostaly na dosah či přímo do občanské války, výjimkou nebyla ani Libye, kde se tehdejší prezident Muammar Kaddáfí rozhodl tyto protesty potlačit vojenskou silou.

Na tyto události reagovala i OSN, která v souvislosti s porušováním lidských práv v Libyi učinila některé kroky, které se přímo opíraly o doktrínu odpovědnosti chránit. Jako příklad lze zmínit zejména dvě rezoluce Rady bezpečnosti 1970 (2011) a 1973 (2011). V první zmíněné rezoluci Rada bezpečnosti vyslovila své vážné obavy ze situace v zemi a odsoudila násilí použité proti civilnímu obyvatelstvu, přičemž na základě hodnot a chráněných zájmů vycházejících z doktríny R2P rozhodla na základě čl. 41 Charty OSN o uvalení sankcí.

¹⁰⁵ „Each individual State has the responsibility to protect its populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity.“ Tamtéž.

¹⁰⁶ „*action, in a timely and decisive manner, through the Security Council, in accordance with the Charter, including Chapter VII, on a case-by-case basis and in cooperation with relevant regional organizations as appropriate, should peaceful means be inadequate and national authorities manifestly fail to protect their populations*“ Tamtéž.

Tyto sankce zahrnovaly mimo jiné zbrojní embargo či zákaz vycestování a zmrazení účtů některých osob.¹⁰⁷ Druhá zmíněná rezoluce 1973 (2011) poté rozšiřovala či podporovala některé předešlé sankce, co je však důležité, Rada bezpečnosti v ní autorizovala použití síly v souvislosti s ochranou civilního obyvatelstva a vymáháním bezletové zóny nad Libyí, která byla touto rezolucí také ustanovena. Zároveň však rezoluce vylučuje vstup okupačních sil na území státu.¹⁰⁸

Státy se těchto opatření účastnily především leteckými údery a námořní blokadou Libye, některé z kroků však vyvolaly značnou kontroverzi. Především byly ze strany Ligy arabských států kritizovány některé letecké údery koaličních vojsk, které podle jejich narativu měly mít za následek ztráty i na civilních životech, dalším kritizovaným krokem bylo také poskytnutí zbraní povstalcům ze strany Francie. Ta tento krok obhajovala tím, že jsou určeny k obraně civilního obyvatelstva, v zásadě ale nemůže být pochyb, že byly užity i ke svržení Kaddáfího režimu. Ačkoliv doktrína odpovědnosti chránit posouvá princip humanitární intervence v kontextu dnešního mezinárodního práva dál, tento institut neuznává jako další výjimku z použití síly. Je tedy stále nutné, aby akce ve smyslu odpovědnosti chránit byly prováděny na základě a v souladu s Chartou OSN.

¹⁰⁷ Rezoluce Rady bezpečnosti 1970 (2011). *United Nations Digital Library* [online]. 2011 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/698927?ln=en>.

¹⁰⁸ Rezoluce Rady bezpečnosti 1973 (2011). *United Nations Digital Library* [online]. 2011 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/699777?ln=en>.

Závěr

Použití síly v mezinárodních vztazích a společenský i právní náhled na tuto problematiku prošel historicky komplexním a dlouhým vývojem. Zprvu válka mohla být morálně obhajitelná, což k jejímu vedení stačilo, postupně se však mezinárodní společenství této volnosti ve vyřizování mezinárodních sporů zříkávalo. K největšímu rozvoji *ius ad bellum* docházelo v první polovině minulého století a již po druhé světové válce vznikla právní úprava platná dodnes, tedy Charta OSN kogentně zakazující použití síly. I ve světle současného zákazu použití síly však dochází k rozporům, především tedy u výjimek z tohoto zákazu. Otázky preventivní a preemptivní obrany, humanitární intervence a doktríny odpovědnosti chránit jsou jasným příkladem tohoto rozporu, který má příčinu především v otázce koexistence Charty OSN s právními obyčejí a v otázce, zdali v otázce těchto obyčejů došlo od doby vzniku Charty OSN k vývoji, který by mělo mezinárodní právo reflektovat. V bakalářské práci jsem se snažil tuto problematiku nastínit na konkrétních příkladech.

Poslední roky byly pro mezinárodní právo v oblasti použití síly jakož i pro orgány OSN zabývající se touto problematikou velmi náročné. Jen na okraj mohu zmínit některé nejaktuálnější události jako válku na Ukrajině, konflikt Izraele s Palestinou či složitou situaci v Rudém moři, do které se již angažují kromě států regionu i další mocnosti v čele s USA. Jak lze vidět, i přes kogentní zákaz síly a téměř jasný konsensus mezinárodního společenství na něm, je válka či jiné různé formy použití síly stále aktuální hrozbou pro mezinárodní mír, proto je prosazování mezinárodního práva a potažmo jeho další rozvoj klíčovým k udržení mezinárodní bezpečnosti. Někteří političtí představitelé včetně těch českých spatřují v OSN nefunkční organizaci, která není schopna řešit světové krize. Dle mého názoru je OSN i přes některé výhrady, které mohou být zčásti oprávněné, stále nejzásadnějším a nezastupitelným činitelem v oblasti mezinárodních konfliktů.

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo vymezit a objasnit současnou mezinárodněprávní úpravu zákazu použití síly a její genezi. Vývoji předcházejícímu vzniku současné úpravy se věnuje první kapitola, která zmiňuje

důležité milníky v této oblasti a také jejich nedostatky, které vedly k současné právní úpravě a byly zásadní pro její formování. V druhé kapitole je potom současný zákaz použití síly, tedy čl. 2 odst. 4 Charty OSN, označen jako kogentní a je podrobně rozebrán. Závěrem této kapitoly je tedy jasné určení současné mezinárodněprávní úpravy zákazu použití síly ve vztazích mezi státy a jeho náležitostí.

V souvislosti se zákazem použití síly je pro úplnost nutné uvést i výjimky z něj. Tuto problematiku osvětluje druhá část bakalářské práce. Třetí kapitola objasňuje původ, prameny a podmínky obrany a vysvětluje důležité pojmy z této oblasti. Čtvrtá kapitola se věnuje systému kolektivní bezpečnosti, tedy druhé výjimce ze zákazu použití síly. Z kazuistiky použité v těchto kapitole vyplývá závěr, že přípustnými výjimkami ze zákazu použití síly jsou dle platné mezinárodněprávní úpravy jen obrana ve smyslu čl. 51 Charty OSN a opatření s použitím síly autorizované radou bezpečnosti dle čl. 42 Charty OSN. Koncepty preemptivní obrany, humanitární intervence i odpovědnosti chránit nejsou platnými výjimkami ze zákazu použití síly.

Zdroje

Monografie a další použitá literatura

- BELLAMY, Alex J. *Just wars: from Cicero to Iraq*. 2. vydání. Malden, MA: Polity Press, 2008, 280 s. ISBN 978-074-5632-827.
- ČEPELKA, Čestmír a ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vydání. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-721-7.
- DAVID, Vladislav. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Student (Leges). Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-86-8.
- GRAY, Christine D. *International law and the use of force*. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2008, 455 s. ISBN 978-019-9239-153.
- KISSINGER, Henry. *Uspořádání světa: státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha*. Přeložil Martin POKORNÝ. Obzor (Prostor). Praha: Prostor, 2016. ISBN 978-80-7260-335-0.
- KOLÍN, Vilém. *A legitimate, legal and just war: towards a new paradigm of the lawful and justified use of force in international relations*. Prague: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2054-1.
- KRÍŽ, Zdeněk a Ivo POSPÍŠIL. *Ozbrojené konflikty po konci studené války*. Masarykova Univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-6047-0.
- KRÍŽ, Zdeněk. *Severoatlantická aliance a řešení ozbrojených konfliktů: Komparace angažmá v Kosovu a Libyi*. Masarykova Univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-7808-6.
- KUDRNA, Jan (ed.). *Ústava v kontextu společenských změn: (k 30. výročí jejího přijetí)*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7676-587-0.
- MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. opr. a dopl. vyd. Edice učebnic Právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně. V Brně: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-7239-160-7.

- NÁLEVKA, Vladimír. *Stalinova hra o Zemi jitřní svěžesti: korejská válka 1950-1953*. Polozapomenuté války. Praha: Epoque, 2009. ISBN 978-80-87027-93-6.
- NOVÁK, Martin. *Ropa a krev: americko-irácké války 1990-2003*. Polozapomenuté války. Praha: Epoque, 2010. ISBN 978-80-7425-069-9.
- ONDŘEJ, Jan; MRÁZEK, Josef a KUNZ, Oto. *Základy mezinárodního práva veřejného*. 2. vydání. Beckova skripta. V Praze: C.H. Beck, 2023. ISBN 978-807400-928-0.
- ROTTERDAMSKÝ, Desiderius Erasmus. *O výchově křesťanského vladaře*. Předmluvu sepsal Michal Svatoš; latinský text připravil, přeložil a poznámkami opatřil Daniel Korte. Občanský institut, 2009. ISBN 978-80-86972-47-3.
- SCHEU, Harald Christian. *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. 3. doplněné vydání. Praha: Auditorium, 2023. ISBN 978-80-87284-08-7.
- SKŘIVAN, Aleš. *Japonská válka 1931-1945*. Historická řada (Libri). Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-28-1.
- ŠTURMA, Pavel a TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana (ed.). *Dopady ozbrojeného konfliktu na Ukrajině z pohledu různých oblastí mezinárodního práva*. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo, 2023. ISBN 978-80-87488-53-9.
- TUCK, Richard. *The rights of war and peace*. Oxford: Oxford University Press, 1999. ISBN 0-19-820753-0.

Rezoluce Valného shromáždění OSN

- Rezoluce Valného shromáždění 1653 (1961). *United Nations Digital Library* [online]. 1961 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/205660?ln=en>.
- Rezoluce Valného shromáždění 2625 (1970). *United Nations Digital Library* [online]. 1970 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/202170?ln=en>.

- Rezoluce Valného shromáždění 293 (1949). *United Nations Digital Library* [online]. 1950 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/210392?ln=en>.
- Rezoluce Valného shromáždění 3314 (1974). *United Nations Digital Library* [online]. 1974 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/190983?ln=en>.
- Rezoluce Valného shromáždění 375 (1949). *United Nations Digital Library* [online]. 1949 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/210455?ln=en>.
- Rezoluce Valného shromáždění 49/75 (1995). *United Nations Digital Library* [online]. 1995 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/193267?ln=en>.
- Rezoluce Valného shromáždění A/RES/61/1 (2005). *United Nations Digital Library* [online]. 2005 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/556636?ln=en>.
- Valného shromáždění 1 (1946). *United Nations Digital Library* [online]. 1946 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/209570?ln=en>.

Rezoluce Rady bezpečnosti OSN

- Rezoluce Rady bezpečnosti 83 (1950). *United Nations Digital Library* [online]. 1950 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/112026?ln=en>.
- Rezoluce Rady bezpečnosti 84 (1950). *United Nations Digital Library* [online]. 1950 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/112027?ln=en>.
- Rezoluce Rady bezpečnosti 660 (1990). *United Nations Digital Library* [online]. 1990 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/94220?ln=en>.

- Rezoluce Rady bezpečnosti 661 (1990). *United Nations Digital Library* [online]. 1990 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/94221?ln=en>.
- Rezoluce Rady bezpečnosti 678 (1990). *United Nations Digital Library* [online]. 1990 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/102245?ln=en>.
- Rezoluce Rady bezpečnosti 687 (1991). *United Nations Digital Library* [online]. 1991 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/110709?ln=en>.
- Rezoluce Rady bezpečnosti 1160 (1998). *United Nations Digital Library* [online]. 1998 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/252117?ln=en>.
- Rezoluce Rady bezpečnosti 1199 (1998). *United Nations Digital Library* [online]. 1998 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/260416?ln=en>.
- Rezoluce Rady bezpečnosti 1244 (1999). *United Nations Digital Library* [online]. 1999 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/274488?ln=en>.
- Rezoluce Rady bezpečnosti 1386 (2001). *United Nations Digital Library* [online]. 2001 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/454998?ln=en>.
- Rezoluce Rady bezpečnosti 1441 (2002). *United Nations Digital Library* [online]. 2002 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/478123?ln=en>.
- Rezoluce Rady bezpečnosti 1970 (2011). *United Nations Digital Library* [online]. 2011 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/698927?ln=en>.
- Rezoluce Rady bezpečnosti 1973 (2011). *United Nations Digital Library* [online]. 2011 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/699777?ln=en>.

Ostatní internetové zdroje

- British-American Diplomacy The Caroline Case. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon project* [online]. [cit. 2023-12-05]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/br-1842d.asp.
- Decision to Drop the Atomic Bomb. *Harry S. Truman Library & Museum* [online]. [cit. 2024-03-03]. Dostupné z: <https://www.trumanlibrary.gov/education/presidential-inquiries/decision-drop-atomic-bomb>
- Charta Organizace spojených národů. *Informační centrum OSN v Praze* [online]. 2020 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>.
- Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo (Rambouillet Accords). *United Nations Peacemaker* [online]. 1999 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://peacemaker.un.org/kosovo-rambouilletagreement99>.
- Joint Statement of the Leaders of the Five Nuclear-Weapon States on Preventing Nuclear War and Avoiding Arms Races. *The White House* [online]. 2022 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/01/03/p5-statement-on-preventing-nuclear-war-and-avoiding-arms-races/>.
- Kellogg-Briand Pact 1928. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon project* [online]. [cit. 2023-12-05]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp.
- Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 1.C.J. Reports 1996, p. 226. *International Criminal Court of Justice* [online]. 1996 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>.

- Limitation of Employment of Force for Recovery of Contract Debts (Hague, II); October 18, 1907. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon Project*[online]. [cit. 2024-03-01]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague072.asp.
- Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). *International Court of Justice* [online]. [cit. 2024-03-07]. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/case/70/judgments>
- Military Doctrine of Russian Federation. *Embassy of the Russian Federation in the Kingdom of Thailand* [online]. [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: https://thailand.mid.ru/en/o_rossii/vneshnyaya_politika/voennaya_doktrina_rf/.
- Opening of Hostilities (Hague III); October 18, 1907; 29 July 1899. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon Project*[online]. [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague03.asp.
- Pacific Settlement of International Disputes (Hague I); 29 July 1899. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon Project*[online]. [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/hague01.asp.
- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. *Global centre for the responsibility to protect* [online]. [cit. 2024-02-24]. Dostupné z: <https://www.globalr2p.org/resources/the-responsibility-to-protect-report-of-the-international-commission-on-intervention-and-state-sovereignty-2001/>.
- Severoatlantická smlouva. *North Atlantic Treaty Organization* [online]. 1949 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/205660?ln=en>.
- The Covenant of the League of Nations; 29 July 1899. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon*

Project[online]. [cit. 2024-01-24]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp.

- The National Security Strategy of the United States of America. *U.S. Department of State* [online]. 2002 [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>.
- Treaty of Westphalia. YALE LAW SCHOOL, LILLIAN GOLDMAN LAW LIBRARY. *The Avalon Project*[online]. [cit. 2023-11-29]. Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/17th_century/westphal.asp
- Ústavní zákon č. 110/1998 Sb. O bezpečnosti ČR [online]. 1998 [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-110>